

DE HARTENSEWEG 1926–2026:

18 HUIZEN VAN AAD VAN DER WAAL

Aanleiding

Van een zandweg tot een imposante beukenlaan met een rijke historie, een boekje waard.

Het idee voor dit boekje is vorige herfst geboren tijdens het traditionele 'Pompoendiner' dat enkele bewoners al vele jaren in oktober houden. We realiseerden ons toen dat in 2026 het 100 jaar geleden is dat het eerste huis van een karakteristiek rijtje huizen aan de Hartenseweg gebouwd werd. En nog wel allemaal van architect Aad van der Waal. Dus zeker een reden voor een eeuw-feestje.

Veel tijd is gestoken in het vinden van gegevens over de historie van alle huizen, hun bewoners en de architect. Dat was reuze boeiend. Het rijtje huizen was eerst een kleine enclave in een open gebied tussen Bennekom en Wageningen. De mensen waren op elkaar aangewezen. Vele families hebben er lang gewoond en hebben veel meegemaakt.

In augustus 2026 wordt het boekje feestelijk aangeboden aan Elsie, dochter van de architect Van der Waal. Die middag staan de

huizen en de bewoners centraal onder het motto: 'Op naar de volgende eeuw'.

We danken allen die geholpen hebben bij het schrijven.

Hierbij willen wij in het bijzonder mevrouw Elsie van der Bilt - van der Waal noemen. Zij is de jongste dochter van de architect en in 1936 op nummer 2 geboren. Na met haar man een aantal jaren in het buitenland te hebben gewoond heeft hij in Nederland een baan gevonden en zijn ze naar Wageningen-Hoog teruggekeerd. Haar vader had daar in 1955 voor zichzelf een nieuw huis ontworpen en na zijn dood konden ze hier in trekken. Elsie is voor dit boekje een waardevolle bron van informatie geweest, met veel namen en bijzonderheden van eerdere bewoners en diverse, vrolijke en droevige anekdotes. Haar naam komt in dit boekje dan ook veelvuldig voor,

De Jubileumcommissie :

Eric van Slobbe, Jan Water, Jip Op den Kamp, Leo van den Berg (eindredactie), Michiel de Graaf en Otto van Hulten.

INHOUD:

Hoofdstuk 1	Wie was Aad van der Waal?	p. 2
Hoofdstuk 2	Van zandpad tot beukenlaan	p. 4
	- de bouwjaren	p. 8
Hoofdstuk 3	Mijlpalen	p.9
	- het muizenpaadje	p.9
	- de oorlogsjaren	p.9
	- van huur naar koop	p.10
	- het ongewenste riool	p.11
Hoofdstuk 4	De 18 huizen met hun geschiedenis	p.13
Hoofdstuk 5	Een blik in de toekomst met hulp van 'AI'	p.43

HOOFDSTUK 1 Wie was Aad van der Waal, de architect van deze woningen

A.H. van der Waal

Om deze vraag te beantwoorden putten wij dankbaar uit het artikel van Kees Heitink: “De ‘Bennekomse’ architect A.H. Van der Waal” in De Kostersteen nr. 101, aug. 2007, het tijdschrift van de vereniging Oud Bennekom:

“Aad van der Waal werd op 16 februari 1892 geboren aan de Oude Dijk in Kralingen, tegenwoordig Rotterdam. Zijn vader had een grossierderij in specerijen en hij was, na twee zussen, de eerste zoon in het gezin. Later zouden nog twee broers en een zus volgen. Zes kinderen in totaal. Het gezin was vegetarisch, de levensbeschouwing remonstrants. Na de middelbare school en een avondschool Bouwkunde ging Aad naar de Academie voor Kunsten en Wetenschappen in Rotterdam, een tweejarige dagopleiding welke hij afmaakte. Ook Aad van der Waal voedde zijn kinderen later vegetarisch op. Toen er in de ‘Pionier’ (Hartensweg 2) kamers voor vakantiegangers te huur werden aangeboden gebeurde dit met de vermelding ‘vegetarisch’ (vgl. Gids voor Bennekom, 1938).”

“Op 28 oktober 1920 trouwde Adrianus Hendricus van der Waal na een verlovingstijd van zeven jaar met Elisabeth Cornelia Magdalena Reuvers (1895-1987) uit hartje Rotterdam.”

“In 1922 begint hij voor zichzelf in een ruimte boven de garages van Hotel Neder Veluwe, op de hoek van de Heelsumseweg en de Bovenweg. Daar ontwerpt hij de villa De Berk, waarvoor op 25 oktober 1922 de bouwvergunning wordt afgegeven. Het is zijn eerste in eigen beheer ontworpen huis.”

“Op 1 mei 1922 schreef het echtpaar Van der Waal zich in als burgers van de gemeente Ede en betrok het huis (huur) De Larix (Hullenbergpark 5A, tegenwoordig Hullenberglaan). In 1923 volgde een verhuizing naar de Sara’s Hoeve. Dit huis stond aan de tegenwoordige Oostinglaan, bijna in het verlengde van de Hullenbergweg. Op Wageningse grond. Drie jaar later, in juli 1926, vestigde het gezin Van der Waal zich voor het eerst in een zelf ontworpen eigen huis: Hartensweg 2.”

“Het gezin Van der Waal bestond in 1926 uit vier personen. De nieuwe woning kreeg de toepasselijke naam ‘Pionier’ en werd gebouwd door aannemer Chris Loo uit de Alexanderweg met wie van der Waal veel samen deed. De bouwkosten, op 1000 m2 eigen grond, bedroegen fl. 6000.- inclusief kolengestookte centrale verwarming. Aad van der Waal stopte met het werken van uit zijn kantoor achter Neder Veluwe en deed vanaf toen zaken vanuit huis. Neveninkomsten waren er door verhuur van kamers aan studenten en, in de zomer, aan vakantiegangers. Toen de Tweede Wereldoorlog Nederland bereikte, ging het werk als architect gewoon door al kwamen er langzaam maar zeker wel steeds minder opdrachten. Na een tip solliciteerde Van der Waal daarom in 1943 naar een baan in Ellecom waarin ook de Duitse bezetter betrokken was. Daar heeft hij ongeveer een half jaar gewerkt als opzichter en

adviseur. Inmiddels was er een onderduikster aan de Hartensweg gekomen. Ze heette Mien Waas-Piller en was van Joodse afkomst. Zij zou de verdere oorlog blijven. De baan in Ellecom, waar in feite voor de Duitsers gewerkt werd, kwam in dit verband mooi uit. De onderduikster zou dan minder snel opvallen omdat er misschien minder op het huis en haar bewoners gelet zou worden. Er waren af en toe ook studenten die, tijdelijk, in de Pionier verbleven. Mien Waas werd volledig opgenomen in het gezin van der Waal. Toen een Duitse militair-kok, die hoorde dat Van der Waal net als hijzelf ook vegetariër was en daarover wel eens van gedachten wilde wisselen, onverwachts een bezoek kwam brengen, bediende de onderduikster hem net als ze normaal andere gasten of huurders deed en viel niet op. In oktober 1944 evacueerde ze met het gezin mee naar Ede en ging later door naar Lunteren

waar ze, samen met haar eveneens ondergedoken zus Betsie de bevrijding meemaakte.”

“In de loop van de oorlog werd door het uitblijven van voldoende werk de (financiële) situatie steeds moeilijker. Piet Schoorl woonde op de boerderij De Soetendael, maar had ook in één van de ‘Van der Waal’-huizen aan de Hartenseweg gewoond en kende Aad van der Waal zodoende goed. Hij bood aan de ‘Pionier’ te kopen onder de conditie dat Van der Waal het na de oorlog weer voor dezelfde prijs terug kon kopen. En zo is het ook gebeurd. Na de oorlog heeft de familie nog een kleine zeven jaar aan de Hartenseweg gewoond.” “Aad van der Waal overleed op 18 oktober 1974, 82 jaar oud.”

“Het vooroorlogse werk van Van der Waal vertoont opvallende kenmerken van de Amsterdamse school. Ladderventers, soms steile daken, versieringen in de gevels met hulp van baksteen en ook bijzondere schoorstenen als bekroning komen in de vooroorlogse ontwerpen van de Waal meer dan eens terug. Met het Nieuwe Bouwen in de jaren dertig voelde hij zich weinig verwant.”

“Het landhuis ‘De Berk’ (Heelsumseweg 39) en het woonhuis ‘De Flierefluiter’ (Heelsumseweg 20) zijn intussen door de gemeente Ede aangewezen als gemeentelijk monument en hebben daardoor een beschermde status gekregen. Beide woningen zijn gerestaureerd en, met monumentenvergunning, omgevormd voor moderne bewoning. Andere prominente ontwerpen van Aad van der Waal zijn te vinden aan de Hartenseweg, de nummers 2 tot en met 38. Een hele serie afwisselende ontwerpen naast elkaar met de door Van der Waal zelf bewoonde ‘Pionier’ als eerste: Van der Waal als ‘portier’ van een toonkamer met eigen werk. De huizen aan de Hartenseweg werden ontworpen in opdracht van de in ‘s-Gravenhage gevestigde ontwikkelingsmaatschappij Salem vertegenwoordigd

door het Bennekomse woningbureau van Geurt van de Brink (Casa Cara) die in de vooroorlogse jaren veel bezig was met het ontwikkelen van bouwgrond in en om Bennekom. Bij huisnummer 10 is een architectensteen aangebracht, gelegd door de oudste zoon en naamgenoot Adrianus Hendricus (1923-2000).”

Tot zover de citaten uit het artikel van Kees Heitink. Van Jeroen Geurts, een hedendaags architect in Den Haag, hebben we de volgende terugblik op het werk van Aad van der Waal ontvangen:

“De traditionele baksteenarchitectuur van architect van der Waal past zich makkelijk aan bij nieuwe eisen wat betreft isolatie of ruimtegebrek. Er is wat afgeknutseld na de oplevering toen de huizen nog maagdelijk in een open vlakte stonden en de totale compositie van de rij zoals van der Waal voor ogen stond nog zichtbaar was. Het had ook anders kunnen gaan als hij de voetsporen was gevolgd van Leen Van der Vlugt en Cornelis van Eesteren, zijn medestudenten en kantoorgenoten in Rotterdam. Van der Vlugt verliet al snel het kantoor van zijn vader om voor zichzelf te beginnen in een nieuw zakelijk modernisme. Even later ontwierp hij de Van Nelle-fabriek. Van Eesteren sloot zich aan bij de revolutionaire De Stijl beweging. Beide zonen van aannemers die het Nieuwe Bouwen in Nederland een flinke impuls gaven. Van der Waal bleek niet erg vooruitstrevend in die tijd. Hij verliet de grote stad en bleef in de sobere Rotterdamse variant van de Amsterdamse School ontwerpen zoals zijn leermeester architect Willem Kromhout hem had geleerd. Toch blijken zijn huizen uiteindelijk duurzamer dan veel ontwerpen van het Nieuwe Bouwen, die moeilijk aanpasbaar bleken en talloze renovaties ondergingen vanwege het kwetsbare stucwerk en het vele glas.”

HOOFDSTUK 2 Hartenseweg: van zandpad tot beukenlaan

Toen in 1832 de eerste kadastrale kaart werd uitgebracht voor dit gebied bleek de huidige wegenstructuur met de weg “van Bennekom naar Arnhem” (huidige Keijenbergseweg) inclusief aftakking “Hartensche weg”, “Papen pad” en “Hollandsche weg” in hoofdlijnen reeds aanwezig. Zie met loep (!) kopie rechts. In 1902 beschreef Heinrich Witte in zijn wandelgids voor Bennekom de weg naar Hotel Nol in 't Bos als volgt:

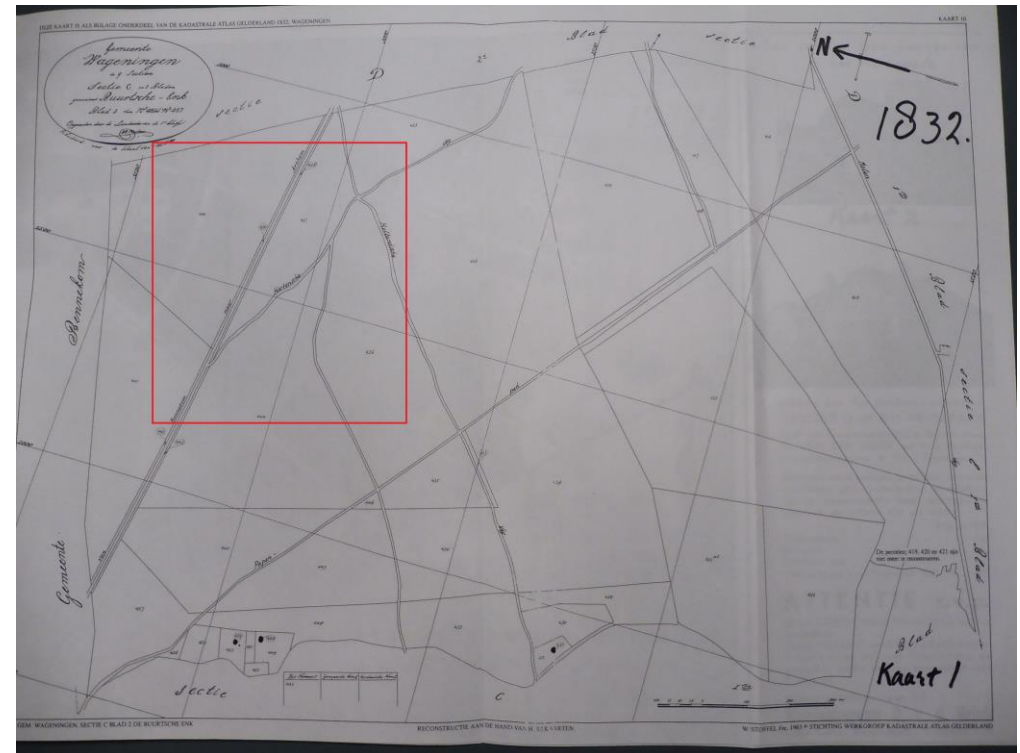
“Als we op den eersten rug van dezen weg (=wat nu Keijenbergseweg heet) gekomen zijn, zien we, even voorbij het punt waar de dennenbosschen ter linkerzijde beginnen, bij een paal, die vroeger tot wegwijzer diende, en waar denkelijk ook wel weer spoedig een arm aan zal bevestigd worden, den zandweg in schuine richting van den grintweg afwijken. Dezen zich door de dennenbosschen van den heer Dros kronkelende weg gaan we nu in. 't Is een zeer ruwe zandweg, met diepe karresporen, die, jammer genoeg, voor een vierwielig rijtuig absoluut onbruikbaar is. Maar er is een zeer goed voetpad, nú ter rechter, dan ter linkerzijde, zoodat hij voor den wandelaar hoegenaamd geen bezwaar oplevert.”

Langs het begin van dit voetpad zag men dus 20 jaar later de bouw van een rijtje woningen zitten.

Het valt niet mee om het ontstaan van de bebouwing langs deze zandweg precies te reconstrueren.

Tussen 1920 en 1923 maakte deze strook deel uit van een veel groter project waarover we meer weten dankzij een lezing die N.H.A. Greve in 1994 gaf voor wijkbewoners over de geschiedenis van Wageningen-Hoog. Hierin meldt hij dat in 1919 een gebied van 70 ha langs de zuidzijde van de weg van Bennekom naar Heelsum in handen kwam van J.C. Hoos.

“De heer Hoos is een intrigerende partij in de geschiedenis van Wageningen-Hoog. Hij bezit in totaal 150 ha, waaronder de villa 'de Leemkuil' (het huidige asielzoekerscentrum). Hij zit niet stil, want in 1920 brengt hij een deel van zijn

bezit in bij een op te richten N.V. Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende goederen 'Wageningen-Hoog'. Dat gaat als volgt in z'n werk : Voor notaris Sluis te Wageningen verschijnen op 17 Februari 1920 de heren R.F. Kutsch Loyenga, kassier te Wageningen, en J.C. Hoos te 's-Gravenhage, die een acte laten opmaken, waarin in de eerste plaats de Statuten van de opgerichte N.V. worden opgenomen. De N.V. 'wordt geregeerd door de navolgende statuten' heet het. De doelstelling van de Vennootschap is 'het kopen en verkopen van bouwterrein, het bouwen, huren en verhuren van villa's, huizen en andere vaste goederen alsmede de handel daarin, het aanleggen van villaparken benevens alles wat daarmee in de ruimste zin genomen in verband staat of daaraan bevorderlijk is, daaronder begrepen de samenwerking met de

deelnemers in andere N.V.'s met geheel of gedeeltelijk gelijk doel'. Het kapitaal van de N.V. bedraagt één miljoen gulden verdeeld in duizend aandelen van duizend gulden. Voorlopig worden 750 aandelen uitgegeven, waarvan op dat moment vijfhonderd aandelen (tot een bedrag van f 500.000) zijn geplaatst en volgestort. De overige vijfhonderd aandelen moeten vóór 1 Januari 1928 zijn geplaatst. Dan heet het : 'Ter volstorting dezer aandelen in de vennootschap worden ingebracht (door de heer Hoos voornoemd) een met name genoemd aantal kadastrale percelen tot een oppervlakte van ± 75 ha (inclusief de Leemkuil en de Franse Kamp)'. Wat hier nu precies is gebeurd, is niet met zekerheid te zeggen, maar het lijkt er op dat de heer Hoos voor zijn onroerende goederen voor f 250.000 aandelen kreeg. Ook de gemeente Wageningen besluit deel te nemen aan de nieuwe N.V.. In de raadsvergadering van 23 December 1919 wordt besloten voor f 25.000 aandelen te nemen."

"De bouwactiviteiten van de N. V. Wageningen-Hoog zijn terug te vinden aan Hertenlaan en Vossenlaan (*bedoeld wordt Dennenlaan? LvdB*), totaal een vijftal identieke, kleine, vierkante witte villa's met een rieten kap . Gebouwd in 1920-1922." Greve vervolgt met: "Het hierbij horende kaartje geeft aan dat de N.V. zou beschikken over heel Wageningen-Hoog, hetgeen niet in overeenstemming is met de oprichtingsacte! Het gaat ook niet goed, want in 1923 gaat de onderneming op de fles ! Een acte van 17 oktober 1923 van notaris Fischer te Ede legt vast dat zich in het hotel/pension Rawang te Bennekom hebben verzameld : de notaris, een directeur van de Bank-Associatie te 's-Gravenhage, de kantonrechter en een aantal belangstellenden. De bankdirecteur deelt mee dat de N.V. Wageningen-Hoog bij acte van krediethypotheek van 18 maart 1920 (dus een maand na de oprichting van de N.V.!) een bedrag van f 250.000 heeft geleend. Aangezien de N.V. niet aan haar verplichtingen heeft voldaan, gaat de kredietgever over tot verkoop van de verbonden goederen."

Greve vermeldt niet dat uit deze failliete boedel een relatief kleine strook langs de Hartenseweg moet zijn aangekocht door N.V. Grond en Huizenexploitatie-maatschappij SALEM, maar een hulpkaartje uit het kadaster

maakt dit enigszins duidelijk. Van het kadastraal perceel C1122 van ruim 19 ha was in 1926 perceel 1266 afgesplitst en hierop waren de toekomstige huisnummers 10 t/m 38 al ingetekend. Met de opmerking dat daarvan in 1927 "N.V. Grond- en Huizenexploitatie Maatschappij Salem te Amsterdam" de eigenaar was. Wel meldt Greve het volgende:

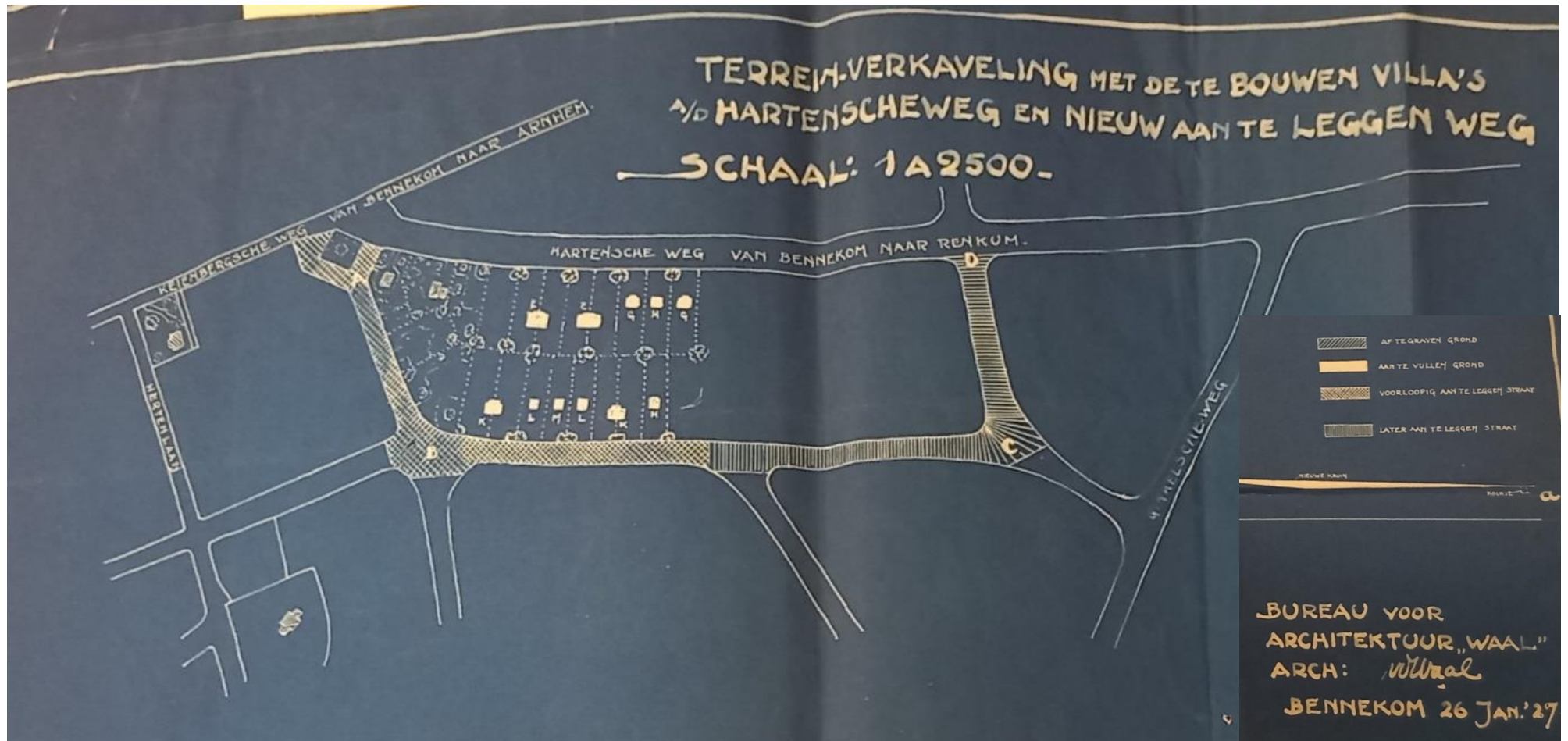
"Na de publieke verkoop van de N. V. in 1923 is er activiteit ontstaan langs de Hartenseweg, onder andere de bouw van drie dubbele woningen in 1927, vermoedelijk bestemd voor de verhuur. Al met al moet de conclusie zijn, dat in die tijd de animo om op Wageningen-Hoog te gaan wonen niet groot was . Dat is ook wel begrijpelijk: de auto was geen algemeen bezit, straatverlichting zal er niet geweest zijn en de ontsluiting bestond uit grind - en zandwegen."

Maar hoe ontstond die activiteit? Naast het wervende reclamebord van de architect, waarin Exploitiatiemaatschappij "SALEM" voorkomt samen met Woningbureau G. v.d. Brink is bij één van de huidige bewoners een kopie van een Acte van Transport van 1 juli 1927 (met verwijzing naar een eerdere versie uit 1926) bewaard gebleven. Hierin gaat het om een perceel, kadastraal bekend onder Wageningen Sectie C nr.1122, van ruim 19 ha. Mevrouw Boerwinkel-Bouma als verkoper en de heren Scheere en Muller komen daarin overeen dat de laatsten op dit perceel "woonhuizen [te] stichten, met dien verstande, dat met de bouw vóór 1 maart 1927 moet zijn aangevangen en op 1 juni daaraanvolgende tenminste 4 huizen voltooid zijn en er alsdan in totaal tenminste 10 huizen gereed of in aanbouw zijn." Hierin verplichten de kopers zich "vóór de bebouwing het gekochte zodanig te verkavelen, dat van ieder huis of dubbelhuis met de daarbij behorende open grond, de oppervlakte tenminste 7 are 50 centiare voor een enkel huis en 15 are voor een dubbel huis bedraagt." Maar ook dat zij "uitsluitend woonhuizen mogen stichten of doen stichten met een verkoopwaarde van tenminste 6000 gulden of voor dubbele woonhuizen van tenminste 10.000 gulden, terwijl op het verkochte niet zullen mogen worden gebouwd of gevestigd arbeiderswoningen, scholen, fabrieken of andere voor de omgeving hinderlijke of schadelijke inrichtingen."

Maar die 19 ha is veel meer dan dat van de 18 kavels bij elkaar die hier vanaf 1927 zijn bebouwd. Bovendien vielen de kavels van nummers 2 t/m 8 daar toen al buiten. Uit het kaartje hieronder blijkt dat het project oorspronkelijk veel groter was en in ieder geval ook kavels aan de noordzijde van de Marterlaan omvatte, met een extra verbindingsweg naar de Hartenseweg nog vóór de Hollandseweg, die toen nog Ginkelscheweg heette. Ook is er een brief uit 1926 waarin de heer Boerwinkel namens zijn vrouw K. Boerwinkel-Bouwma, "eigenaresse van den grond" aan B&W van Wageningen beleefd

verzoekt om hem "vergunning te verleen voor het bouwen van voorloopig 15 stuks landhuizen".

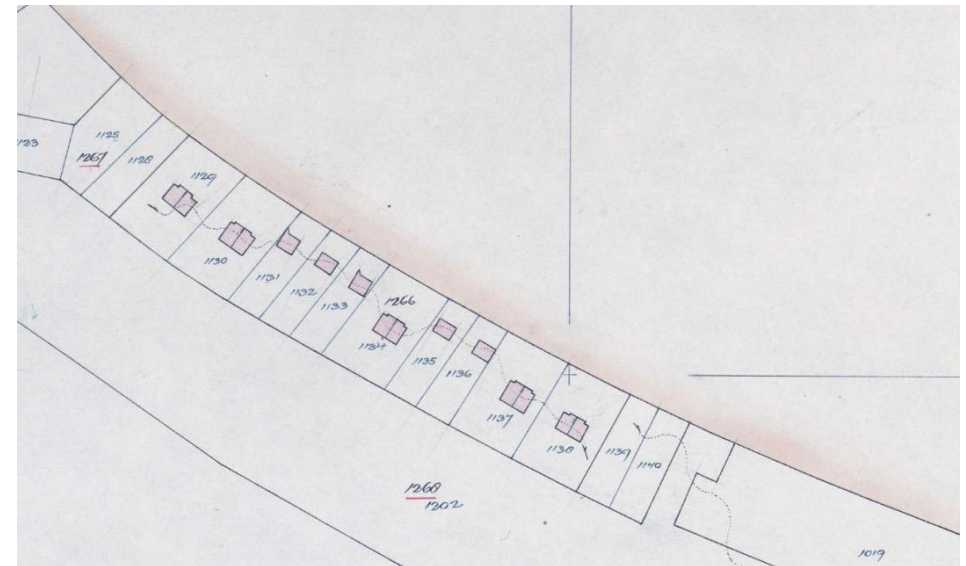
Het kaartje op de volgende pagina is van iets latere datum en laat de uiteindelijke verkaveling zien, zoals die in 1926 ook op de markt is gebracht. Verder blijkt uit een oude pagina van het kadaster dat de namen van de heren Scheere en Muller zijn doorgestreept en vervangen door de N.V. Grond- en Huizenexploitatie maatschappij "Salem" te Amsterdam, p/a Notaris G. Ruijs,

Keizersgracht 167 in Amsterdam. De naam Ruys komen we in het vervolg nog vaker tegen, maar toen architect van der Waal in 1927 de bouwvergunning voor 3 dubbele woningen ("type K") aanvraag deed hij dat nog namens de heer G. Boerwinkel als opdrachtgever. De heer Boerwinkel en daarna zijn weduwe bleven tot 1935 eigenaar van de percelen waarop in 1926 huisnummers 2 en 4 verzezen en in 1935 nummer 6. Aanvankelijk woonde het echtpaar in Bussum, maar toen de weduwe het in 1935 verkocht woonde die aan de Oude Bennekomseweg 158.

Uit het hulpkartje van het kadaster (rechts) blijkt dat laatstgenoemde percelen samen kavelnummer C1267 omvatten en huisnummers 10-38 kavelnummer C 1266. De aangrenzende kavel C 1268 langs de Marterlaan was toen nog onverdeeldheidsterrein. De 10 kavels die samen huisnummers 10 t/m 38 gingen vormen en waarop de woningen in 1927 al waren ingetekend werden in 1934 door de NV Salem verkocht aan notaris Gerrit Ruijs en consorten uit Amsterdam. Mevrouw Ruijs wordt sindsdien in de documenten steeds als de verhuurder genoemd.

In eerste instantie heeft van der Waal voor dit project 5 typen woningen ontworpen. Het wervingsbord (zie foto omslag) laat 3 verschillende vrijstaande woningen zien en 2 typen twee-onder-één dak. De eerste twee woningen zijn inderdaad ter plekke gebouwd, maar de twee typen daarnaast zijn in feite iets verderop terecht gekomen: huisnummers 10-12, herhaald bij nummers 36-38. En meteen daarnaast nummers 14-16, die verderop terugkomen als nummers 24-26 en 32-34. Overeenkomstig de schets verrijst naast nummer 16 het derde type vrijstaande woning met zijn kenmerkende puntvormig balkon aan de voorzijde. Dit type komt ongeveer in spiegelbeeld terug bij huisnummer 22. Zo'n 10 jaar later ontwierp van der Waal voor de nummers 6-8 één vrijstaande woning waardoor huisnummer 8 is komen te vervallen. Resteren de minder uitgesproken huisnummers 20, 28 en 30. Die moeten er oorspronkelijk

Woningen			
NAAM	VOORNAMEN	BEROEP	WOONPLAATS
EIGENAAR	Heer G. Boerwinkel	commercieel	Amsterdam
	en consorten	Gerard	Amsterdam
MEER EIGENAAR	Muller	Heer	Amsterdam
	de V. Grand en Huizen	opdrachtgever	Amsterdam
		Salem	Amsterdam
		de V. Grand en Huizen	opdrachtgever
		Salem	Amsterdam

ongeveer hetzelfde hebben uitgezien, maar nummer 20 is in 2006 gesloopt en door nieuwbouw vervangen, terwijl huisnummers 28 en 30 zo grondig zijn verbouwd dat Elsie ze niet herkende als door haar vader ontworpen. Toch was dat wel zo.

De bouwjaren

Vaststaat dat het hoekhuis van de architect (nr.2) en de woning ernaast met het rieten dak in 1926 zijn gebouwd. Voor beide panden was in dat jaar een bouwvergunning afgegeven. Bij nrs.10-12 vermeldt een eerste steen tussen de voordeuren het jaar 1927. Verder zijn alleen voor huisnummers 12-22 in het gemeentearchief de eerste bouwvergunningen teruggevonden: allemaal van 1927. Enkele foto's uit die tijd laten zien dat de nummers 14 t/m 22 uit datzelfde jaar dateren en nrs.24-26 wellicht iets later.

Raadpleging van de kadastrale kaart geeft echter voor alle panden van nr.10 t/m nr.18 het jaartal 1926 aan als bouwjaar. De "eerste steen" kwam dus kennelijk iets later.

Huisnummers 22 t/m 26 dateren volgens het kadaster van 1928, nummers 28 t/m 34 van 1930 en nummers 36 en 38 van 1932. Het oorspronkelijke bouwjaar van huisnummer 20 wordt in het kadaster niet genoemd omdat dit

foto uit 1927: links nrs.14-16 en rechts nrs.10-12

redenen geweest zijn dat de bouw zich uiteindelijk over de jaren 1926 tot 1935 heeft uitgestrekt.

pand in 2006 gesloopt en door nieuwbouw vervangen was. Van de oorspronkelijke reeks is huisnummer 6 als laatste, in 1935, tot stand gekomen.

Hierboven meldde de heer Greve reeds dat het aanvankelijk absoluut niet storm liep voor deze woningen ver weg van alles.

Dat zal wel een van de

foto uit 1927 of 1928: links nrs.24-26 in aanbouw en daarnaast nrs.10 t/m 22 zojuist voltooid (nrs.14-16 niet goed zichtbaar, want iets verder naar achteren gebouwd)

1. Het 'Muizenpaadje'

Voordat kort voor de oorlog de Marterlaan werd aangelegd en later de aanpalende percelen werden uitgegeven liep achter de tuinen van deze 18 woningen bij wijze van 'achterom' een zandpad door vanaf de Vossenlaan. Vanaf dit pad is in de beginjaren door de eerste bewoners onder leiding van Edwin van de Muyzenberg, die toen op nummer 14 woonde, het zogenaamde "muizenpaadje" aangelegd, dwars over de hei naar het boerderijtje op de hoek van de Hollandseweg en Zoomweg. In 2014 werden we hierop geattendeerd toen de inmiddels bejaarde dochter van Edwin langs kwam met haar dochter om haar geboortehuis nog eens terug te zien. Zij had een knipsel meegebracht dat in de krant had gestaan bij het afscheid van haar vader in 1967 als directeur van het Instituut Tuinbouwtechniek (ITT). In dit artikeltje schreef "De Sprinkhaan" dat hij onder leiding van Edwin samen met zijn burens, waaronder de studenten van Wely en Hille Ris Lambers "vele jaren geleden" dat paadje had aangelegd. Volgens de Wageningse Studenten Almanak van die jaren komt inderdaad tussen 1935 en 1940 de naam D. Hille Ris Lambers steeds op huisnummer 14 voor. De naam van Wely zijn we echter niet tegengekomen. Wie er in die jaren wel als studenten op nummer 14 werden genoemd zijn: R. Jonges, S. Oeden, D. de Graaff, J.A. Storm van Leeuwen, A.S. Tuinman, A. Muller, J.C. van der Waals, G.A. Asselbergs, H.R.L. Bietevlieg, J.H. van Dijk en L.F. Abell. Het valt te raden wie van hen onder pseudoniem De Sprinkhaan nevenstaand stukje in de krant heeft gezet.

2. De oorlogsjaren

In 1940 zijn alle bewoners geëvacueerd naar een hotel in de omgeving van de Panoramahoeve, dat later in de oorlog volledig werd verwoest en herbouwd als NIVON huis De Bosbeek. Na een maand konden ze weer terug, maar in 1944 volgde opnieuw een evacuatie. Ditmaal naar Ede, Lunteren en verder. Wageningen en omgeving lagen toen onder vuur en in de Bennekomse bossen lag Duits geschut.

Het muizenpaadje

Bij het afscheid, wegens pensionering, van dr. E. v.d. Muyzenberg als directeur van 't Instituut voor Tuinbouwtechniek in Wageningen, schiet mij een herinnering door het hoofd van vele jaren geleden op Wageningen Hoog. Dat deel van onze stad was toen, in het begin van de jaren dertig, een nogal afgelegen plek. Er was alleen enige bebouwing langs de Hartenseweg, vanwaar je Wageningen-stad kon zien liggen en de wijde velden zich openden tot helemaal de lange rug van de Grebbeberg.

De Wageningen-Hogers moesten, om het stadscentrum te bereiken, een eind omfietsen (een bus was er toen niet en de auto of brommer was toen evenmin binnen bereik). Om recht-toe-recht-aan te kunnen, ontwierp dr. E. van de Muyzenberg, die destijds op Wageningen-Hoog woonde, een plan. Met burens (onder wie de studenten Hille Ris Lambers en van Wely en mij zelf) stak hij zich met de spade in de nijvere hand een pad, van de Hartenseweg dwars door de hei naar het boerderijtje van Schepers — aan de Hollandse-

weg, vlak bij de wielersbaan. Loopend en fietsend hebben wij met elkaar dat ruwe en hobbelige helpad gestaag uitgediept tot een best weggetje, dat jarenlang als het Muizenpaadje bekend was en dat ons snel naar Wageningen en terug voerde.

Wie op Wageningen Hoog wandelt, kan hier en daar nog sporen van dat pionierswerk waarnemen. Het weggetje is sindsdien wel grotendeels overwoekerd (en bovendien voeren grote stukken ervan over particulier terrein) maar geheel verdwenen is dat Muizenpaadje toch niet.

Ir. E. v.d. Muyzenberg, die nu de rust van 't pensioen geniet, zal zich ongetwijfeld nog de blaren in de hand herinneren, die hij als wegbereider toen opliep. Dat ook zijn eigen, naar hem genoemde wegje, met pensioen is gegaan en vervangen door het snelle, moderne asfalt, is gewoon een teken van de tijd, die alleen de herinnering laat — een dierbare „Muizenis“, als ik het zo mag zeggen.

DE SPRINKHAAN

Een bijzonder verhaal uit deze jaren betreft huisnummer 4. Daar woonde toen het jonge echtpaar van Soest. Ze hadden een 3-jarig Joods onderduikertje in huis, Pauli, waar de hele buurt dol op was. De zus van Piet vertelt over Pauli in De Kostersteen nr. 90 (p.14) het volgende:

“In de winter van 1943 werd Paultje ziek. Hij kreeg difteritis, dat heerste nogal in die winter. De dokter gaf de nodige adviezen en de voorhanden medicijnen, maar het kind werd zieker en zieker. Ik herinner mij als gisteren zijn laatste avond, toen mijn broer bij zijn bedje zat en voor het laatst nog eens een grapje probeerde: “Wil Paultje een hapje poepje?” Over het doodzieke gezichtje trok een lach en met een doodziek stemmetje kon hij nog teruggeven: “Wil - pappie - een - hapje - plasje?” Wij konden onze ontroering niet meer de baas. Diezelfde nacht nog stierf Paultje. Ik werkte in die tijd als hulpzuster in het Johanniter ziekenhuis; ik wist een beetje hoe ik moest handelen en verzorgde de kleine dode. Mijn schoonzuster was hiertoe niet in staat, overmand door verdriet als zij was. In de morgen kwam de dokter, maar die vond het te riskant om de dood van het kind aan te melden bij de gemeente. Het was immers nergens ingeschreven. Die nacht groef mijn broer in alle stilte een grafje in de tuin. Mijn vader timmerde een kistje van ruwhouten planken en daarin is Paultje begraven. Niemand heeft er iets van gemerkt. Het was pikdonker; er brandden geen straatlantaarns. Na tien uur mocht niemand meer op straat. In alle stilte werd het kistje met aarde toegedekt en in de ochtend begon het te sneeuwen. Alle sporen van het stille nachtelijke gebeuren werden uitgewist. Na de oorlog is Paultje, evenals zijn vele lotgenoten, officieel ter aarde besteld.”

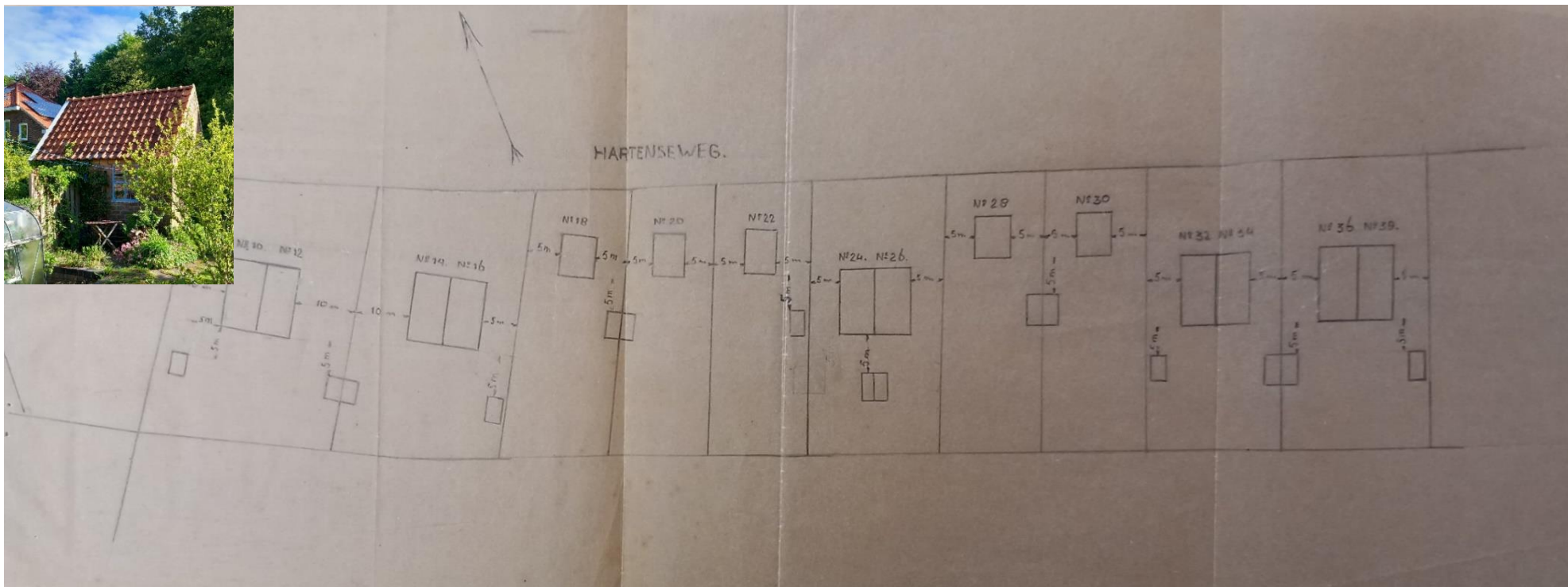
De verhuurder, notaris Gerrit Ruys in Amsterdam en woonachtig in Bussum, raakte tijdens de oorlog betrokken bij het verzet en op 15 maart 1945 met de laatste trein van kamp Amersfoort overgebracht naar Duitsland waar hij in kamp Sandbostel overleed. In Bussum-Zuid is een straat naar hem vernoemd. Ook zijn vrouw Johanna (Hannie) Ruys-Bavinck werd gearresteerd maar overleefde de oorlog. Zij overleed in 1971. Vanaf de slag om Arnhem werden de huizen door het Duitse leger geconfisqueerd en – zachtjes uitgedrukt - nogal uitgewoond.

In één van de huizen (op nummer 30 en tijdelijk op nummer 20) had de Wageningse tekenaar Johan Haak gewoond en van hem zijn 3 prentjes bewaard gebleven die de ravage na afloop goed weergeven. Hieronder een tekening vanuit de achtertuin. Waarschijnlijk betreft het nummer 18 (zie daar voor de andere twee prenten), want hij was goed bevriend met de toenmalige bewoonster van die woning en die familie heeft dan ook deze tekeningen bewaard.

3. Van huur naar koop

Na de oorlog waren alle woningen vanaf nummer 10 eigendom van de weduwe Ruys te Bussum. Dat blijkt uit een door de gemeente gehonoreerd verzoek in 1946 van bouwbedrijf P. Mekking uit Bennekom namens voornoemde ‘principaal’ om op de betreffende percelen 15 schuurtjes te bouwen, volgens onderstaande schets: alle op 5 meter achter de gevels van betreffende woonhuizen, met halfsteens muren en pannendak. Inmiddels zijn

een aantal van deze schuurtjes afgebroken, maar die tussen nrs. 12 en 14 wordt bij voorbeeld nog dagelijks gebruikt.

In de 50'er jaren konden de bewoners hun huurwoningen van mevrouw Ruys gaan kopen. Over jaartallen en omstandigheden is hierover in de archieven weinig teruggevonden. Via vorige bewoners is bekend dat nummer 14 in 1952 door de huurder is aangekocht en nummer 20 ook, voordat alle overige woningen tussen 1958 en 1960 eveneens door de bewoners van mevrouw Ruijs konden worden gekocht. Sommigen zijn daarbij voor het verkrijgen van de nodige leningen geholpen door Henk van de Brink op nummer 20, die dat eerder was gelukt. Het kadaster bevat een onduidelijke aantekening uit 1960 waaruit blijkt dat kort vóór "dienstjaar 1960" 10 van de 15 woningen een nieuwe eigenaar kregen, waarschijnlijk de zittende huurder.

4. 1976-1985: Het ongewenste riool

De Wageningse berg bestaat uit ruw zand met hier en daar wat leem en grondwater dat diep zit. Wageningen-Hoog maakte daarvan gebruik door rioolafvoer via septic tanks en zinkputten naar het grondwater te infiltreren. Het systeem werkte naar tevredenheid, behalve bij een enkele pechvogel die de septic tank te vaak moesten laten legen omdat leem in de ondergrond de infiltratie bemoeilijkte.

In 1976 kreeg de gemeente geld van het rijk ter bestrijding van werkeloosheid. Ze besloot dat te investeren in een rioolstelsel voor Wageningen-Hoog. Met het geld van het rijk en met de voorziene opbrengsten van rioolrechten zou het nieuwe stelsel de gemeente niets kosten.

Maar het plan stuitte op weerstand bij bewoners, omdat men niet begreep waarom een goed functionerend systeem vervangen moest worden door een ongeveer 4 miljoen gulden kostende infrastructuur. Er werd geprotesteerd en

daarbij werd goed gebruik gemaakt van de professoren uit de wijk die er niet voor schroomden hun volle wetenschappelijke gewicht in de strijd te werpen. Tenslotte ging een enkele bewoner tot aan de Raad van State.

Tegenstanders vonden het nieuwe rioolstelsel onnodig, want afvalwater afgevoerd door een kolom zand - zo vonden zij - werd immers vanzelf en op natuurlijke wijze gezuiverd. Kijk maar hoe de duinen gebruikt worden voor het zuiveren van drinkwater. Men was gewend om natuurlijke zepen te gebruiken en om kwalijke chemicaliën te mijden. Bovendien diende het afvalwater als bemesting en in tijden van droogte waren bomen rond de afwateringspunten opvallend groener, zo bleek. Anderen waren verontwaardigd omdat de gemeente hen bevolen had dure afvoersystemen rond het huis aan te leggen die nu niet meer nodig waren; kapitaalvernietiging dus. Weer anderen, waaronder Nico Fros van nummer 6, waren trots op zorgvuldig opgebouwde ecosystemen, gebaseerd op het hergebruik van slib uit de septic tank als bemesting in de tuin. Fros schreef op 22 mei 1981:

"Als eigenaar/bewoner ..heb ik bezwaren tegen aansluiting van dit pand op de aan te leggen riolering.....het gaat mij om de volgende argumenten:

- Met mijn beerputten heb ik geen probleem en zal ik ook geen problemen krijgen, omdat ik heel bewust leef en dus de natuurlijke afbraak van huishoudelijk afval niet overbelast, laat staan verstoort;
- Het slib uit mijn putten gebruik ik om mijn bos-tuin te bemesten. Hiermee probeer ik kringloopprocessen zoveel mogelijk te handhaven;
- De financiën zijn voor mij een probleem, niet alleen dat de jaarlijkse lasten door de riolering omhoog gaan, maar ook (en vooral) zijn de aansluitkosten voor mij niet op te brengen. In Wageningen-Hoog wonen niet alleen rijke mensen!"

De heer Dr. J.Wilcke van Hartenseweg 22 schrijft:

"Naar aanleiding van uw schrijven.....bericht ik u dat ik bezwaar maak tegen de aanleg van een riolering op Wageningen-Hoog en niet bereid ben daaraan mede te werken. Ik heb in mijn tuin twee uitstekend werkende putten, waarin het lozingsmateriaal wordt verteerd en via openingen in de grond terecht komt. Deze grond, arme zandgrond, wordt daardoor verrijkt, zeer ten voordele

van de daarin geplante, in ons land in het wild voorkomende, kruiden, bomen en heesters. Riolering is hier derhalve overbodig en voor het tot stand gekomen biologisch evenwicht zelfs schadelijk. Bovendien brengt een riolering blijvende hoge kosten met zich mee. Zij veroorzaakt voorts milieuvervuiling, die dan weer moet worden opgeheven door de aanleg van een dure landschap-bedervende zuiveringsinstallatie.....".

Hoewel de investering voor de gemeente gunstig was, moesten bewoners de aansluiting van huis naar buis in de straat zelf betalen en bovendien moest er rioolrecht en zuiveringslasten betaald gaan worden en dat betalen we vandaag de dag nog.

Na veel gedoe werd een enquête onder bewoners gehouden en die toonde dat er grofweg evenveel voor als tegenstanders waren. De voorstanders gaven aan dat ze begrip voor milieurisico's van de infiltratie in de zandbodem hadden en men wilde ook wel van het septic tank systeem af, vooral de pechvogels die de tank vaak moesten laten leegzuigen.

Tenslotte werd begin jaren tachtig een rioolstelsel voor de afvoer van vuilwater aangelegd. Vuilwater omdat de rioolafvoer dwars door de al bestaande stelsels van Wageningen en Bennekom afgevoerd moest worden en de capaciteit daarvoor was beperkt. Hemelwater van daken en wegen mocht er dus niet in en dat wordt tot op de dag van vandaag in de bodem geïnfiltreerd. Hoewel de gemeente de bewoners verplichtte om de septic tanks en zinkputten met zand op te vullen zullen er nog in veel tuinen zinkputten en septic tanks of restanten daarvan te vinden zijn.

HOOFDSTUK 4 De 18 huizen met hun geschiedenis

Hartenseweg 2 bouwjaar: 1926

vooraanzicht 2026

Het eerste huis is in 1926 naar eigen ontwerp betrokken door de architect Aad van der Waal. Het huis heette toen "PIONIER". Dochter Elsie kan zich nog goed herinneren dat passanten soms moeite hadden de naam van het huis te lezen en dan vroegen wat "Plonier" (op z'n Frans uitgesproken) betekent. Op de hoek Hartenseweg/Keijenbergseweg stond toen ook al een wegwijzer naar "Nol in 't Bosch" en als mensen haar vader dan voor het huis op een luie stoel zagen zonnen hoorde ze hen tegen elkaar zeggen: "Daar leit Nol". Die wegwijzer wees dan ook direct naar dit huis.

*vooraanzicht volgens
oorspronkelijk ontwerp*

PIONIER

Uit adreslijsten van de Wageningse Studenten Almanak blijkt dat van der Waal in 1929 als eerste een kamer ging verhuren aan een student en ook de daarop volgende jaren regelmatig een of twee studenten op kamers had, waaronder de latere huurders van nummers 4 en 14. Ook andere panden waren populair onder studenten, soms omdat er geen reguliere huurder gevonden werd, of omdat zo'n bewoner een of meer studenten op kamers nam. Vooral nummer 14 was populair.

In 1952 vertrok van der Waal naar Keijenbergseweg 17, maar in 1956 en 1961 heeft hij eerst in opdracht van de nieuwe bewoner, Dr. H.G. van der Wey, en vervolgens voor Dr. R.D. Crommelin de woning nog enigszins uitgebreid. De tekening rechts boven laat het ontwerp van 1956 zien. Hoe lang de familie Crommelin er woonde is onbekend. Zoon Claude heeft naderhand als fotograaf van 'street art' in Londen naam gemaakt.

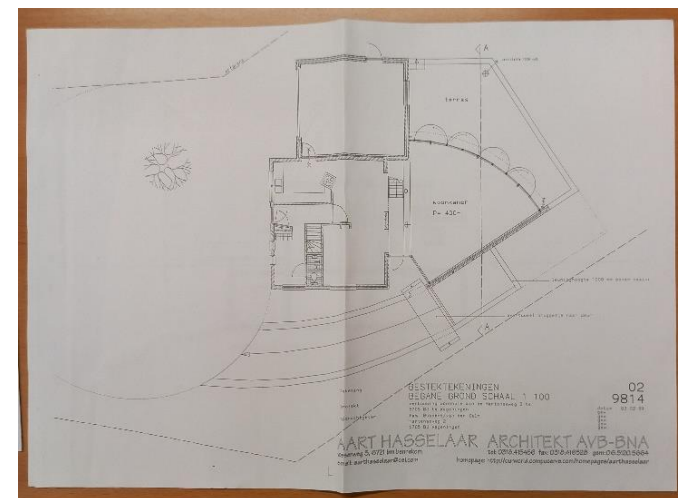
In 1996 is in opdracht van het echtpaar Buskens-van der Zalm de aanbouw rechts onder tot stand gekomen, die daarna de woning grotendeels eigenhandig aan de achterzijde heeft uitgebouwd en van een ondergrondse garage heeft voorzien. Dit naar een ontwerp van architect Hazelaar uit Bennekom. In 1999 was dit ingrijpende project volgens de tekening rechts onder voltooid. Buskens was niet alleen een enthousiast klusser maar er stond ook vaak een enorme kampeertruck op hun erf, waarmee ze vaak avontuurlijke reizen maakten.

In 2019 zijn ze daarmee definitief naar elders vertrokken en zijn Cora en Cees van Wijnen met hun 2 zoons Tobias en Julian in het huis betrokken. Ze hebben het linker deel van de woning aangepast van garage naar woonruimte en tevens de achtertuin vernieuwd.

In 2021 is Cora overleden. In 2022 en 2025 zijn de kinderen "uitgevlogen".

Ontwerp uit 1956 van Aad van der Waal voor uitbreiding van de woning

Ontwerp uit 1996 voor uitbouw met ondergrondse garage

Hartenseweg 4

bouwjaar: 1926

Vooraanzicht in 2026

Oorspronkelijk alleen het huis met puntdak, in 1926 gebouwd en ontworpen door A.H. van der Waal. Het diende als zomerhuis van de familie Jacobs uit Groningen en heette toen "Ben Jetta". Ook de eerste twee verbouwingen waren van zijn hand.

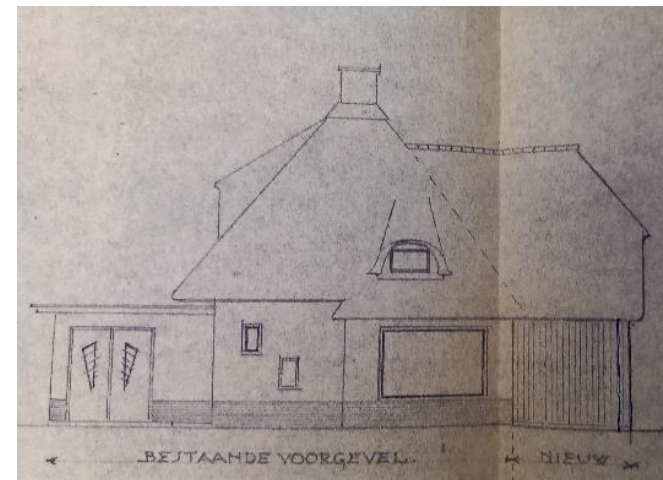
In het gemeentelijke adressenboekje van 1930 en 1937 (de enige twee vooroorlogse jaren waarvoor zo'n boekje in het gemeentearchief is aangetroffen) woonde hier niemand. Tijdens WO2 kwamen Piet en Joan van Soest hier te wonen. Ze waren in 1940 getrouwd en Piet was de oudste zoon van de familie van Soest op nr.16. Later werd hij voor landgenoten in het buitenland populair met zijn luchtige nieuwtjesrubriek bij Radio Nederland. Het gerucht gaat dat zijn moeder veel van die nieuwtjes voor hem verzamelde.

Na 1945 woonde hier de familie Cenin: pa, ma, Koos en Diny. Maar in 1954 ontwierp van der Waal in opdracht van de heer B. Richardson een garage aan de oostzijde en uitbouw aan de westzijde. De familie Richardson woonde hier tot 2005. Zij werden opgevolgd door Leijn en Clementine Louwerse. In 2018

zijn zij verhuisd naar een nieuwe woning in Wageningen en trokken Otto en Paula in de woning. Op de foto is nog net te zien dat ook zij aan de slag zijn gegaan met het verder moderniseren van de woning, inclusief uitbreiding van de dakkapel, zodat het o.a. op het vlak van duurzaamheid weer een tijd mee kan.

Vooraanzicht volgens oorspronkelijk ontwerp (1926) en met eerste uitbouw (1940)

Vooraanzicht met tweede aanbouw (1954)

Hartenseweg 6

bouwjaar: 1935

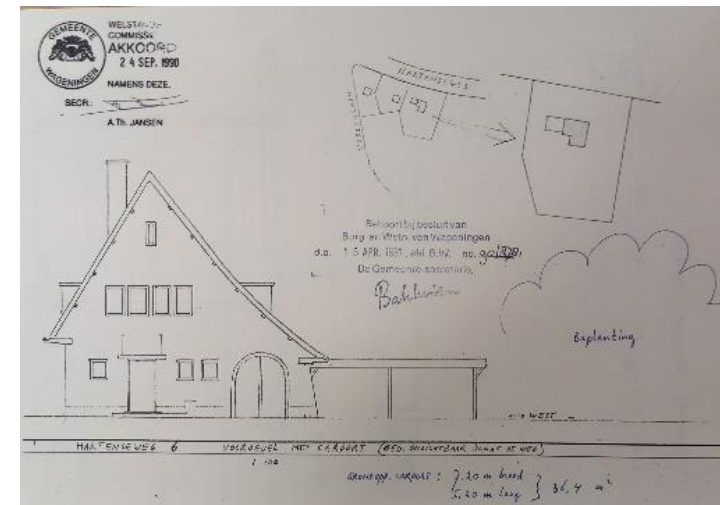
Dit perceel omvat vanaf het begin ook huisnummer 8. Al wijkt de architectuur sterk af, toch is het pand volgens Elsie ook een ontwerp van haar vader. Zij kende hier de familie Hubbeling met zoon Nico die studeerde aan de Landbouwhogeschool. In feite hadden de ouders van Nico besloten om bij het begin van zijn studie vanuit Amsterdam mee te verhuizen naar Wageningen. In 1935 bouwden zij Hartenseweg 6. Het jaartal prijkt boven de voordeur. Hun zoon Nico huurde in 1935 nog een kamer op nummer 2 en in 1936 op nummer 18, voordat hij volgens de Studenten Almanak in 1937, samen met J.A. Hubbeling, hier kwam te wonen, tot en met 1940. Tijdens de oorlog moest de familie er tijdelijk uit en hielden de Duitsers kantoor in het huis. Na de oorlog trouwde Nico en bleef in het huis wonen. Zijn ouders lieten in 1953 in de tuin van het huis een huis bouwen. Dat werd Vossenlaan 16 en Nico en zijn vrouw verhuisden daar met hun dochter Margreet in hetzelfde jaar naar toe. In 1962 woonde de weduwe (oma van Margreet) alleen in het huis en na een inbraak werd toen besloten dat Margreet samen met vriend Nico Fros bij haar in zouden trekken. Waarschijnlijk is daarom in 1972 de achtergevel gewijzigd. De weduwe is in 1976 gestorven. Toen Margreet en Nico scheidden is Nico in het huis gebleven en heeft er met Irma een nieuw gezin gesticht.

Nico heeft sinds die tijd veel aan het huis aangebouwd en verbouwd. Zo werd in 1991 de bouw van een dubbele carport goedgekeurd, hoewel de gemeente eigenlijk vond dat die strijdig was met het bestemmingsplan: "open ruimte". Maar de gemeente oordeelde dat "met een beetje goede wil zo'n open carport constructie de open ruimte niet kan aantasten.

In 1993 kon met een melding worden volstaan toen de serre werd vergroot, naar een ontwerp van architect H. van Weringh. En in 1994 werd vergunning verleend

voor de bouw van een stal achter in de tuin voor dwerggeitjes. Inmiddels zijn de kinderen het huis uit en is Nico in 2024 overleden.

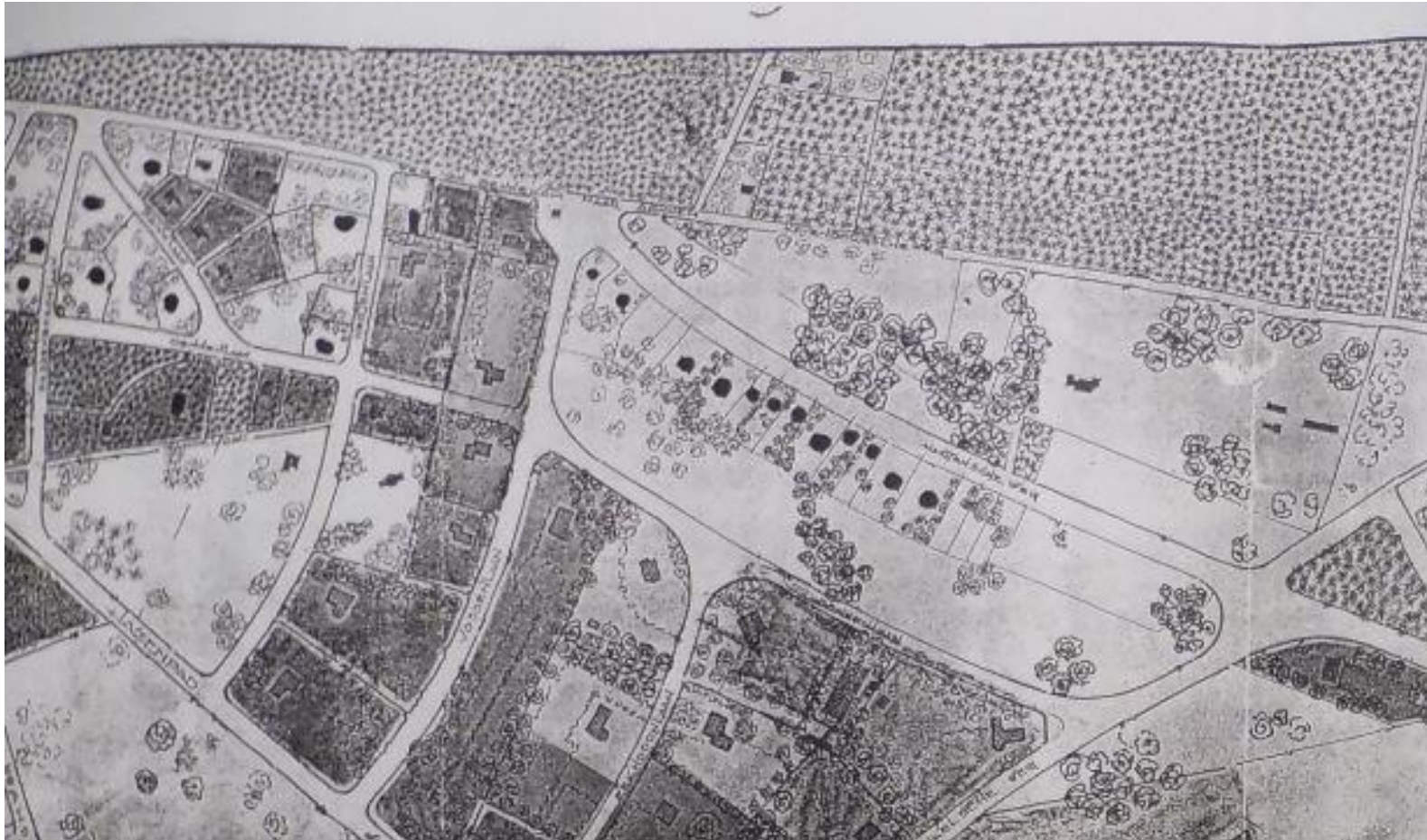
Ontwerp uit 1991 voor de dubbele carport

Bovenstaande foto dateert van 1932 en toont de Hartenscheweg met huisnummer 2 rechts op de voorgrond.

Achter de bomen is het dak van nummer 4 net zichtbaar. Op enige afstand daarachter bevindt zich het pand met huisnummers 10-12 met hoge schoorsteen aan de achterzijde. In dat jaar moest nummer 6 nog gebouwd worden. Ter hoogte daarvan is op deze foto een lang wit hek te zien.

Ook maakt deze ansichtkaart duidelijk dat de straat indertijd vaak tot Bennekom gerekend werd. Dat was omdat de post toen via Bennekom werd afgehandeld.

*Situatie Hartenseweg en omgeving in 1937:
Met zwart is "bestaande bebouwing" aangegeven en gearceerd is "geprojecteerde bebouwing".*

Waarom de kavels voor Hartenseweg 6 en 8 de eerste jaren onbebouwd zijn gebleven terwijl de kavels aan weerszijden wel waren bebouwd is niet duidelijk. Wel toont een kaartje uit 1937 hoe ver de bebouwing in dit gebied toen was gevorderd. Ten westen van de Hartenseweg staan dan al wat woningen, op grote percelen, maar verder is alles nog leeg. De kavelgrenzen zijn duidelijk zichtbaar. Daardoor kunnen we zien dat nummers 6 en 8 nog leeg waren en de nieuwbouw van 1935 nog niet verwerkt. Huisnummers 10 t/m 18

zijn wel overeenkomstig het wervingsbord van de architect gebouwd maar net 2 plekken verderop. Nadere bestudering van het kaartje laat zien dat alles t/m nummer 38 er verder al staat. Na 38 zijn ook nog drie lege kavels aangegeven.

Het huis van de familie Hubbeling is pas in 1935 midden op het terrein op beide kavels gebouwd, waardoor aparte ontwikkeling van de kavel voor huisnummer 8 werd uitgesloten.

Hartenseweg 10 bouwjaar: 1926

Vooraanzicht in 2026

In de gevel tussen 10 en 12 is een “eerste steen” (datum: 1927) gemetseld, gelegd door de oudste zoon en naamgenoot van de architect, Adrianus Hendricus (1923-2000). Vanwege de uitbouw herkende Elsie het pand niet als dat van de hand van haar vader.

Volgens het gemeentelijk adressenboekje woonde hier in 1930 niemand en in 1937 C.J. de Jong. In de beginjaren hebben hier geen studenten gewoond. Na 1945 woonde hier de familie Stijnen. De heer Stijnen heeft in 1951 toestemming gekregen om twee bestaande hokken achter in de tuin op te bouwen tot duivenhokken van 2 meter hoog. Ze zouden groen gelakt worden, want “carbolineum heeft nadelige uitwerking op de ogen der duiven”.

De huidige bewoners (Frans en Gisela Kajim) hebben het huis in 1992 gekocht van Wendela ter Horst toen die naar Drenthe verhuisde. Wendela woonde er vanaf 1976. Zij was een excentrieke vrouw. Gestalttherapeute van beroep. Zij had in de woonkamer een houten deur uit het huis van Ramses Shaffy.

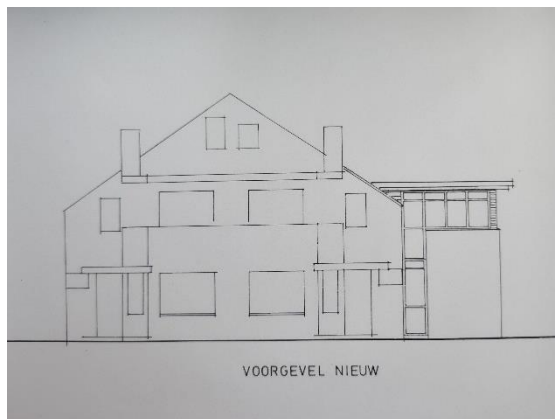

vóór de verbouwing in 1999

In 1997 hebben Frans en Gisela toestemming gekregen voor de bouw van een blokhut achter in de tuin, maar “op welstandsgronden” moest dat wel in donkerder, onopvallender tint dan de oorspronkelijk voorziene transparante houtkleur.

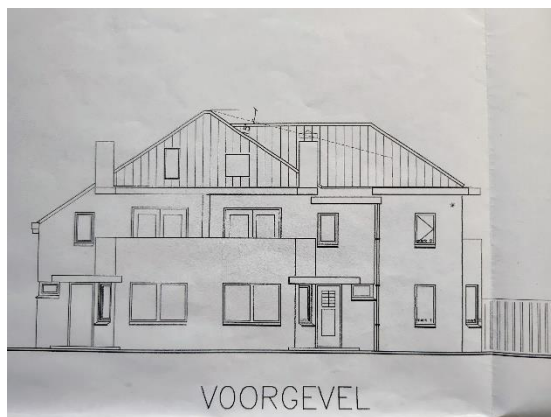
Vanaf dat jaar hebben ze ook plannen ingediend voor een forse uitbouw van de woning. Volgens de gemeente was het oorspronkelijke plan “op welstandsgronden niet aanvaardbaar. Het bijgevoegde volume is te groot ten opzichte van de bestaande bouwmassa, derhalve gaat het sterke van de architectuur van de bestaande bebouwing verloren.”

Met het advies om de uitbouw meer los van het bestaande en terug te houden ten opzichte van de voorgevel, dit omdat het gekleurde glas in lood raampje van de toilet zichtbaar moest blijven, zijn ze vervolgens aan de gang gegaan met een tweede architect.

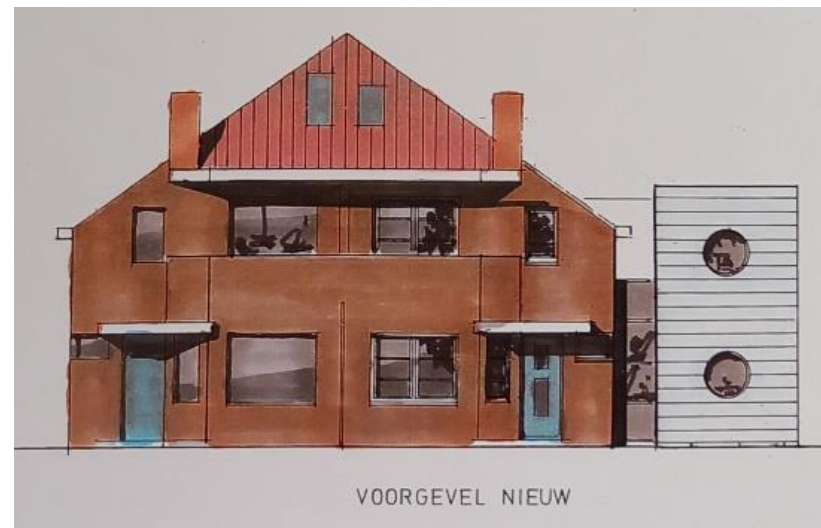

*1^e (afgekeurde) ontwerp
verbouwing*

Ook het tweede ontwerp (rechts boven), met een contrasterende nieuwbouw op afstand, werd niet goedgekeurd. Dit leidde tot een derde ontwerp (tekeningen hieronder) met uitbouw vooral naar achteren, van een architect, die ook voorzitter was van de welstandscommissie van Wageningen. De foto rechts onder laat de uitbouw naar achteren goed zien. Dit ontwerp werd goedgekeurd nadat door de gemeente was vastgesteld dat de diepte hiervan van ruim 4 meter binnen de bebouwingsgrens van het bestemmingsplan Wageningen-Hoog van 1997 viel.

Het (uiteindelijk goedgekeurde) ontwerp

2^e (afgekeurde) ontwerp

Gerealiseerde uitbouw achterzijde met verticale zonnepanelen: handig bij versnipperde ruimte op dak!

Hartenseweg 12 bouwjaar: 1926

Tussen 1932 en 1934 woonden hier af en toe een of twee studenten en in 1944 twee dames de Jonge. De heer Besemer, die later nummer 30 bewoonde heeft hier naar eigen zeggen tot ergens in de jaren zestig gewoond. Wanneer hij het huis betrok is niet bekend. Je kon toen - volgens hem - vanuit het slaapkamerraam de tijd lezen op de kerkklok van Wageningen, omdat er nog weinig bomen in de weg stonden. Toen het huis, dat hij huurde, te koop werd aangeboden, besloot hij dat niet te doen en is vertrokken. Onbekend is waarom en hoe hij vervolgens op nummer 30 terecht gekomen is. In 1965 heeft D.L. Loor, die rond 1958 eigenaar van de woning was geworden, een garage laten bouwen naar ontwerp van architect J. Wiedijk, die toen op de Marterlaan woonde. Een eerder ontwerp in hout werd door de gemeente afgewezen. In maart 1970 schreef de heer Loor hierover een boze brief aan de gemeente. Waarom mocht Dr. Besemer op nummer 30 wél een houten garage bouwen en hij niet? "Ik ben géén kapitalist die zomaar even vierduizend gulden op tafel kan leggen." Hierop antwoordde de directeur Gemeentewerken dat de betreffende gemeentelijke verordening in 1968 was komen te vervallen, waardoor op nummer 30 de bouw van een houten garage wel kon worden toegestaan. "Hoewel ik mij kan voorstellen, dat deze gang van

Eerste steen voor de huisnummers 10 en 12 midden op de voorgevel

zaken u minder prettig aandoet, zijn de destijds geldende voorschriften geheel juist toegepast."

In 1993 kochten July Leesberg en Erik van Slobbe de woning van mevrouw Barten.

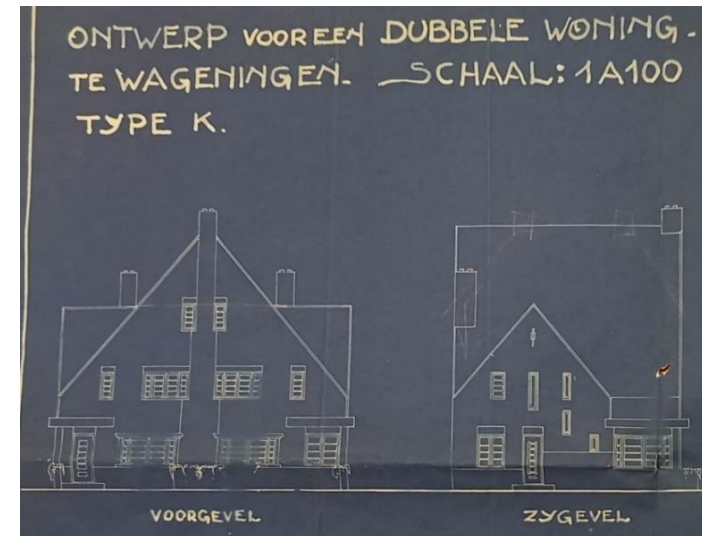
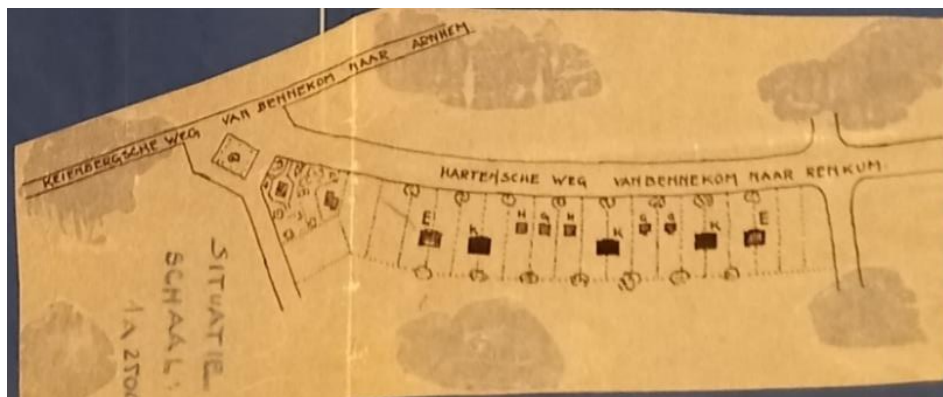
In de voorgevel is de hierboven afgebeelde eerste steen gemetseld. Een gerucht gaat dat er gedurende de tweede wereldoorlog een Duits luchtafweerbatterij in de tuin stond tussen nummer 12 en 14. Dat gerucht won aan kracht toen resten van Duitse munitiekisten in de garage van nummer 12 gevonden werd. De munitiekistresten zijn indertijd weggegooid. Een hard bewijs is er niet.

Afgezien van de verwijderde 2 van 3 beeldbepalende schoorstenen en een nieuw dak met zonnepanelen is dit pand nauwelijks veranderd. Wel is, net als in de meeste woningen van dit project, het horizontale lattenwerk over de ramen verwijderd. Interessant is dat de werkelijke maten van het huis afwijken van het oorspronkelijke ontwerp, waardoor het huis iets kleiner is geworden dan voorzien.

Hartenseweg 14 bouwjaar: 1926

Op 3 maart 1927 vroeg architect van der Waal namens de heer C. Boerwinkel te Bussum toestemming om drie dubbele woonhuizen van het "type K" te bouwen langs de Hartenseweg, volgens de tekeningen hiernaast. Op onderstaand kaartje is te zien dat dit type K is voorzien voor huisnummers 14-16, 24-26 en 32-34.

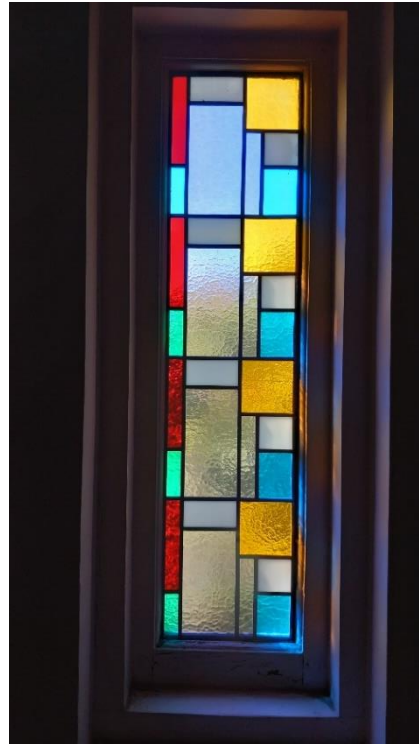

Huisnummer 14 werd in het begin verhuurd aan studenten. In 1930 stond hier G. van Daalen ingeschreven en in 1937 stond de woning formeel leeg, maar de werkelijkheid was wellicht toch anders. Want vanaf 1931 huurde het jonggehuwde stel Edwin en Nel van de Muyzenberg de woning. Ook zij hadden in ieder geval vanaf 1934 studenten op kamers. In dit huis is ook hun dochter geboren. Zij kwam in 2014 haar oude huis opzoeken en liet toen de huwelijksaankondiging zien van haar ouders, waaruit bleek dat Edwin van de Muyzenberg in 1931 vanuit Hartenseweg 2 is getrouwd. Ze vertelde dat haar ouders meteen daarna hier waren komen wonen. Tot wanneer is niet duidelijk. Vanaf 1934 hebben hier steeds studenten gewoond, tussen 1935 en 1937 ieder jaar 3, in 1938 zelfs 4 en in 1939 en 1940 nog weer 2, resp. 3. Van het hele rijtje was dit voor de oorlog het meest bewoonde studentenhuis. In de Wageningse Studentenalmanak hebben we de namen kunnen terugvinden van studenten die daar in die jaren hebben gewoond. Van hen is wellicht nog interessant student Loet Abell te noemen, die hier in 1940 woonde en meegewerkt had aan voornoemd 'muizenpaadje'. Hij trouwde met Lenie van Soest, een van de kinderen van Soest in buurhuis nummer 16.

In de oorlog hebben de glas-in-lood ramen van het trappenhuis schade opgelopen. Toen de huidige bewoners het huis kochten was één ervan door matglas vervangen. Later hebben zij alle drie ramen in vereenvoudigde vorm in kleur laten herstellen.

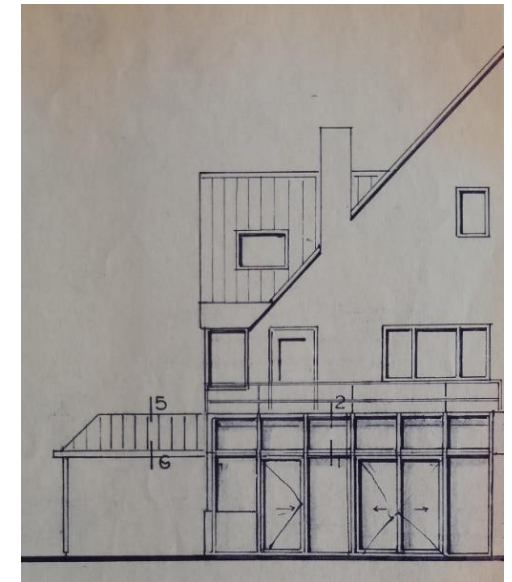

*Links: één van de drie oude, beschadigde glas-in-lood ramen in het trappenhuis
Rechts: nieuw glas-in-lood, minder kwetsbaar en met isolatie.*

Na de oorlog huurde Dr. Cees van Rijsinge met vrouw en dochter Inge de woning. Hij was onder meer bekend van de radiatorboekjes 'Tussen mens en nevelvlek' en diverse populairwetenschappelijke boekjes in de AO reeks. Rond 1952 kon hij de woning kopen. In 1965 werd de keuken naar achteren verlengd en in 1971 liet de heer van Rijsinge achter in de tuin een houten garage bouwen die tot kantoor werd ingericht om in alle rust aan zijn lezingen en boeken te werken. Want Inge, die in Israël met Diraoui was getrouwd, trok toen met man en 3 kinderen bij de ouders in. Toen de ouders waren overleden werd het huisje achterin tot donkere kamer verbouwd.

Na verloop van tijd begon het platte dak van de verlengde keuken achterin het huis te lekken. In plaats van dat te herstellen heeft de familie daar toen, heel slim, een kasje op gebouwd (foto links onder). In 1976 was de badkamer op de eerste verdieping uitgebouwd met een deur die nu dus toegang gaf tot die kas. Enkele jaren later raakte het echtpaar in scheiding en bleef Inge er met haar kinderen wonen. Toen die uit huis gingen werd de woning voor haar alleen te groot en in 1986 verkocht ze deze aan Leo en Aafke van den Berg-Huisman. Deze troffen een enigszins uitgewoond pand aan en nadat ze er met hun twee kinderen (Marijn en Onno) meteen in waren betrokken hebben ze met hulp van de Wageningse architect Hajo van Weringh de benedenverdieping grondig vernieuwd: met een carport naast het huis en een glazen pui over de gehele breedte van de achtergevel in plaats van de keukenuitbouw (tekening rechts onder). Hiertoe moest de keukenuitbouw worden gesloopt en de kas die daar op stond voorzichtig gedemonteerd. Met toestemming van de buurvrouw werd die toen tegen de zijmuur van de garage op nummer 12 geplaatst en als druivenkas in gebruik genomen.

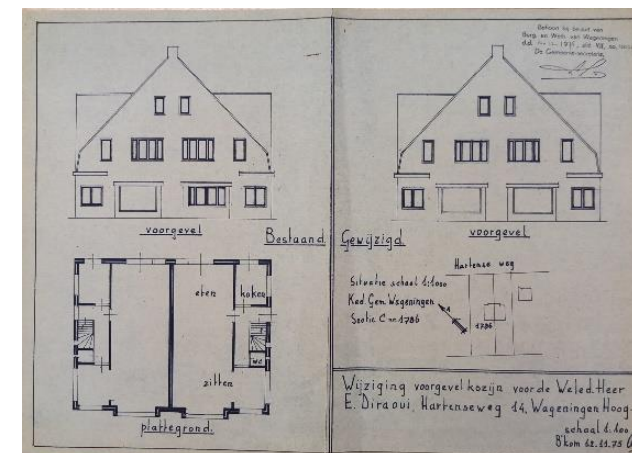

Anders dan bij #14 hebben hier in de beginjaren volgens de Studentenalmanak geen studenten gewoond. In 1930 stond W. Overeem hier ingeschreven. Wellicht woonde die daar toen al een paar jaar. De heer en mevrouw van Soest huurden het pand in ieder geval vanaf 1937. Zij hadden 4 kinderen: Piet, Lenie, Wouter en Isaac (Ies). Vader werkte bij de PD (Plantenziektenkundige Dienst) en maakte voedingsbodems voor Mycologie. De oudste zoon Piet trouwde in 1940 en ging met zijn vrouw op #4 wonen (zie aldaar). Na de oorlog werd hij bekend bij Nederlanders in het buitenland, want hij verzorgde een zeer populaire rubriek bij Radio Nederland. Rond 1958 hebben de van Soests het huis kunnen kopen. In 1967 heeft Ies van Soest in opdracht van zijn moeder een baksteen garage met pannendak laten bouwen en 1968 de deur in het voorfront laten veranderen in een raam. Deze deur kwam niet voor bij nr. 14. Het was een van de subtiële verschillen die Van der Waal aanbracht in de huizenblokken. De deur is nog wel te zien bij nr 32.

De familie Van Soest heeft er lang gewoond. Moeder van Soest fungeerde voor het hele buurtje na het overlijden van haar man nog jaren als een moederfiguur en de kinderen uit de buurt kwamen graag bij haar. Na haar overlijden zette haar schoondochter Ans die rol geruisloos voort, met

pannenkoeken op zondag. Jan Weernekens, die op nummer 24 geboren was kan daar nog enthousiast over vertellen. Lenie en haar man Loet (die in 1940 als student op nummer 14 een kamer had) woonden een bepaalde periode in de kamers op de eerste verdieping. Ans en Ies sliepen op de zolder en woonden in de benedenverdieping, waar moeder van Soest het hoekje aan de voorkant had. Ze had een deur naar de gang en een gordijn naar de woonkamer. Ans en Ies hadden kano's die onder het dak van de carport hingen vandaar dat die zo lang is. Achterin de garage hadden ze hun wasmachine staan. Volgens Van de Brink van de witgoed winkel (zie nr.24) bevroor die machine daar 's-winters vaak. Het waren zeer betrokken mensen. Ze hadden geen kinderen maar wel twee enorme honden. Van het hondenhaar heeft Ans een trui gebreid. Voor het zandlaantje dat achter de huizen liep hadden ze prikkeldruiken geplant zodat de honden niet in de mooie tuin van achterbuurman Van der Laan (Marterlaan) konden komen.

De burens Van Rijsinge, Diraoui en de van Soests hielden van bouwen en verbouwen. De niervormige vijvers in de tuinen van 14 en 16 zijn daar nog bewijzen van. Ook hebben ze de raamvergroting aan de voorzijde met verwijdering van de roeden allebei op dezelfde wijze uitgevoerd. Van Soest eerst in 1970 en 5 jaar later ook Diraoui. Dat de eerste vergunning zomaar werd verleend is opmerkelijk, want in 1959 werd die op nummer 32 pas goedgekeurd toen die het samen met nummer 34 aanvraagde.

*Vergroting
voorkamerraam eerst bij
van Soest en 5 jaar later
op nummer 14*

De bewoners van het rijtje huizen trokken ook verder veel met elkaar op. Zo herinnert Elsie zich Lenie van Soest nog goed toen ze als 8-jarige lid was van Lenie's Huppelclub. De kinderen van Soest trokken in de jaren daarna het huis uit, maar toen de vader was overleden en de moeder hulpbehoevend werd keerde de jongste zoon Isaac, nu beter bekend als Ies, met zijn vrouw Ans terug naar het ouderlijk huis. Toen Leo en Aafke in 1986 op nr. 14 kwamen wonen werden ze door deze burens allertuigst ontvongen. Ies was toen net met pensioen na bij het IAC als studentenbegeleider gewerkt te hebben. En Ans stopte kort daarna als lerares Scheikunde en soms Nederlands op de Nobel MAVO. Ze was een bevlogen lerares. Oud-leerlingen herinneren zich goed de klasseavonden bij haar thuis. In 1987 werden de oudste zus van Ies, Lenie en haar man Loet, die op een groot perceel achter de Panoramahoeve woonden, enigszins hulpbehoevend en besloten Ies en Ans een woning tegen die van zijn zus aan te bouwen om daar samen hun oude dag te slijten. Broer Wouter woonde daar overigens vlakbij: de achtertuinten grensden aan elkaar.

Dankzij deze verhuizing hadden Jan en Annerieke Water de kans om in 1987 Hartenseweg 16 te kopen en trokken daar in met hun twee zonen, Wietse en Sjoerd. De goede banden met #14 werden onverminderd voortgezet. Jan werkte bij de Plantenziektenkundige Dienst en Annerieke in Arnhem bij de Provincie. Ze hebben in 1988 de keuken en de hal vergroot. De karakteristieke schoorsteen aan de achterzijde is verwijderd. Van de voor- en achterkamer was al door Ans en Ies één geheel gemaakt, maar de mooie boog naar de zijkamer was gebleven. Ook is er toen in navolging van Aafke en Leo een tweede zolder gecreëerd in de loze ruimte die zich achter een gips-stro plafond boven de zolderkamers bevond. In dat plafond is een gat gezaagd en een luik aangebracht. Achter het metselvignet (foto rechts) kregen de bewoners er hiermee een vliering bij, zodat deze twee huizen nu vijf woonlagen kennen. Ook die vliering is met een vaste trap bereikbaar. De scheidingwand tussen beide vlieringen bleek niet helemaal afgemetseld te zijn en wiebelde. Dat kon snel verholpen worden.

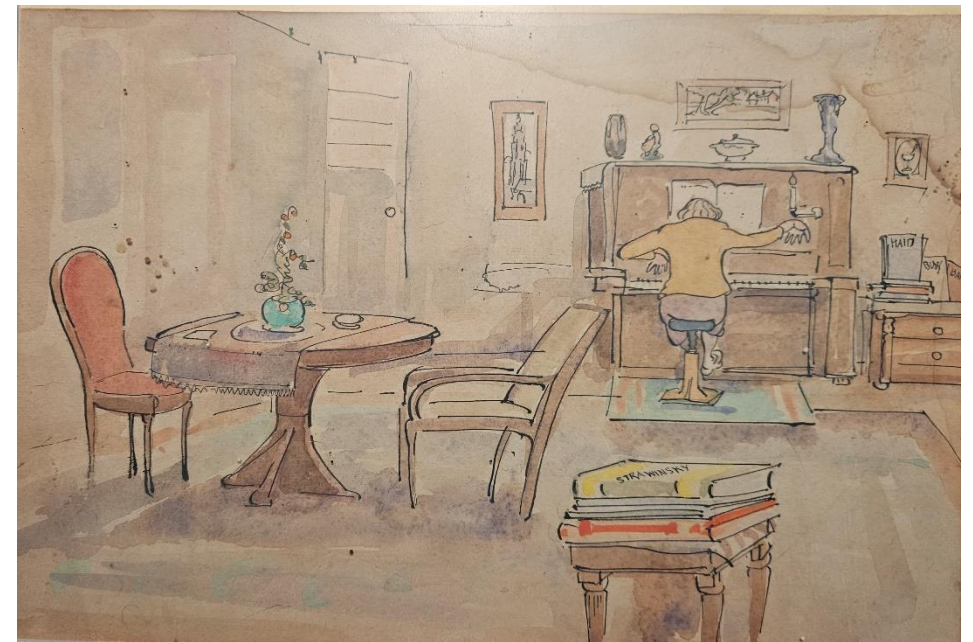
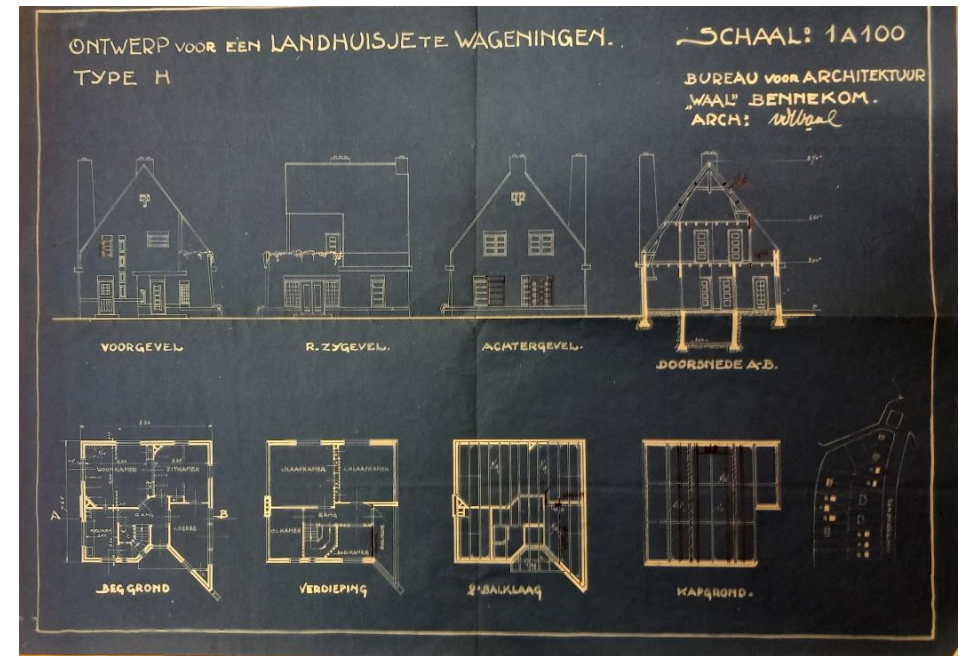

Op huisnummers 14-16, 24-26 en 32-34 (het hoge type) heeft de architect aan drie kanten een metselvignet laten aanbrengen: links, rechts en achter.

In deze vrijstaande woning "Type H" met bijzondere punthoek woonde in 1930 volgens het gemeentelijk adressenboekje van dat jaar ene A.A. Sikkel, maar Elsie herinnert zich hier uit haar kindertijd juffrouw Ger Smit, onderwijzeres in Bennekom, samen met haar moeder, de oma van Antien Hardon. Jaap Hardon weet zich nog te herinneren dat de opa van Antien de woning in 1927 voor zijn dochter Ger Smit had gekocht. Volgens datzelfde boekje uit 1937 woonde hier toen inderdaad de weduwe J. Smit, geboren J.Ph. de Rhoter. In 1933 en 1936 hebben hier ook een paar studenten op kamers gezeten.

Dat het huis flink te lijden heeft gehad van de oorlogsjaren is opgetekend door de Wageningse tekenaar en tekenleraar Johan Haak, die toen een tijd op nummer 20 heeft gewoond en een drietal tekeningen aan juffrouw Smit heeft geschonken die de ravage lieten zien. Ze vormen als het ware een vervolgverhaal over de piano, die op de prent rechts intensief (door Antien's oma?) werd bespeeld, op de volgende node in de kamer werd gemist, en in de derde tekening (zie p.11) in vervallen toestand in de tuin terecht was gekomen.

De tekening hierboven laat overigens een interessant detail van veel van de ontwerpen van Van der Waal zien, namelijk een boogvormige doorgang tussen woon- en zijkamer. Zo'n zelfde boog is nog terug te vinden in de nummers 14 en 16 en verderop bv bij nr 24 en 30 naderhand bij een verbouwing verdwenen. Vlak na de oorlog zijn de glas-in-lood ramen teruggebracht en is het huis met minimale middelen hersteld. Rond 1958 kon Ger Smit het pand kopen.

Het gezin van Jaap en Antien kwam in de jaren 1963-73 regelmatig logeren als ze vanuit Maleisië in Nederland op verlof waren. Na het overlijden van haar tante in 1980 trok Antien met haar man Jaap en jongste dochter Karin (Anita studeerde toen in Amsterdam) in het huis van haar tante. Jaap werkte tot 1985 bij DLO en werd toen directeur van de Wageningse Genenbank tot zijn pensioen in 1995. Zij hebben in 1981 de karakteristieke maar hokkerige Amsterdamse School binnen-opbouw van keuken en bijkeuken samengevoegd waardoor de voordeur werd verplaatst. Aan de achterkant hebben ze een nieuwe woonkamer met plat dak laten bouwen. In 1995 hebben ze een garage

tot extra studeer- en slaapkamer verbouwd. Nadat Antien in 2015 was overleden en Jaap op zoek was gegaan naar een kleiner huis met minder bewerkelijke tuin zijn in 2016 zijn dochter Anita en haar man Jip Op den Kamp hier komen wonen. Anita is hoogleraar sociale studies aan de WUR en Jip tot voor kort interim manager voor de Rijksoverheid. Zoals de tekening hieronder toont hebben de laatsten flink in het pand geïnvesteerd: het karakteristieke, puntig uitstekende balkonnetje aan de voorzijde werd opgebouwd tot deel van een royale badkamer en aan de achterzijde werd het dak doorgetrokken boven de reeds bestaande achterbouw waardoor daar één grote ruimte ontstond. Jip is niet alleen een Brabander die kennelijk van langgevel architectuur houdt maar ook een klusser die verspreid over het terrein voor extra bouwsels heeft gezorgd: van houtopslag en fietsenhok aan de voorzijde tot boomhut en 'mancave' achter in de tuin.

Hartenseweg 20 bouwjaar oorspronkelijke woning onbekend (1926- 1928?)

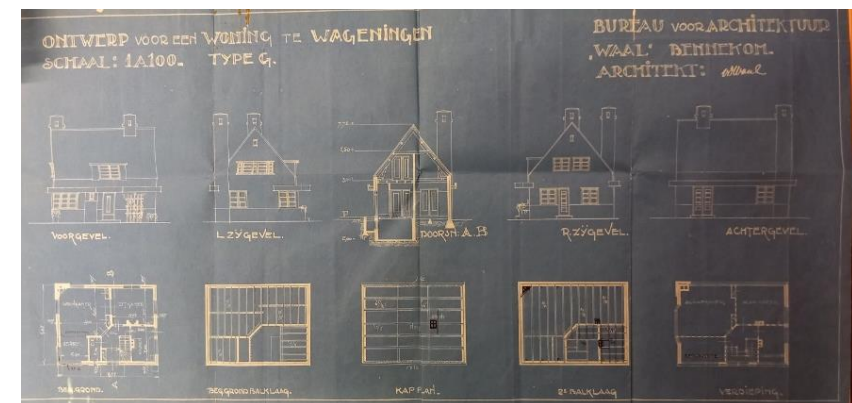

Dit is het enige pand in dit rijtje dat volledig is afgebroken en in 2007 door nieuwbouw vervangen. De foto rechtsboven uit 2006 toont dat de oorspronkelijke woning een kwart slag gedraaid was. Huisnummers 18, 20 en 22 zijn overigens gelijktijdig in opdracht van de heer Boerwinkel als vrijstaande woningen door van der Waal ontworpen, met nummer 20 als het eenvoudigere "Type G" tussen die twee van "Type H", met hun karakteristieke punt erker. Het is nu moeilijk voor te stellen, maar nummer 20 had toen exact dezelfde vorm als nummers 28 en 30.

Volgens de gemeentelijk adressenboekjes was het pand in 1930 onbewoond. Maar volgens de Studentenalmanak woonde er in 1931 en 1936 wel een student. In 1937 was L.S. Schadd op dit adres geregistreerd. Rond de oorlogsjaren heeft hier tekenaar Johan Haak gewoond die goed bevriend was met de toenmalige burens op nummer 18. Daarna woonde tot 2006 in het oude huis op deze plek de familie Henk en Rens van de Brink, vanaf de jaren '50 als eigenaar. Henk was geboren in een ander huis van van der Waal, tegenover hotel Nol in het Bosch. Zijn vader werkte bij de papierfabriek en was een enthousiast bijenhouder. Henk werkte als personeelschef bij de ENKA en kon

smakelijk vertellen over het werven van gastarbeiders. Hij heeft in de oorlog vanuit het verzet (letterlijk) ondergronds gezeten bij de Panoramahoeve en had een enorme kennis van de historie van de omgeving. Als enthousiast vogelaar had hij zelfs aan het eind van de tuin een 'gat' uitgegraven waar vanuit hij vogels kon observeren en fotograferen. Hij kende alle roofvogelhorsten in de buurt. De huidige bewoners die in 2007 het nieuwe pand hebben laten bouwen zijn Paul Fransen en Marianne de Rijk. Paul is accountant en Marianne Project Assistent.

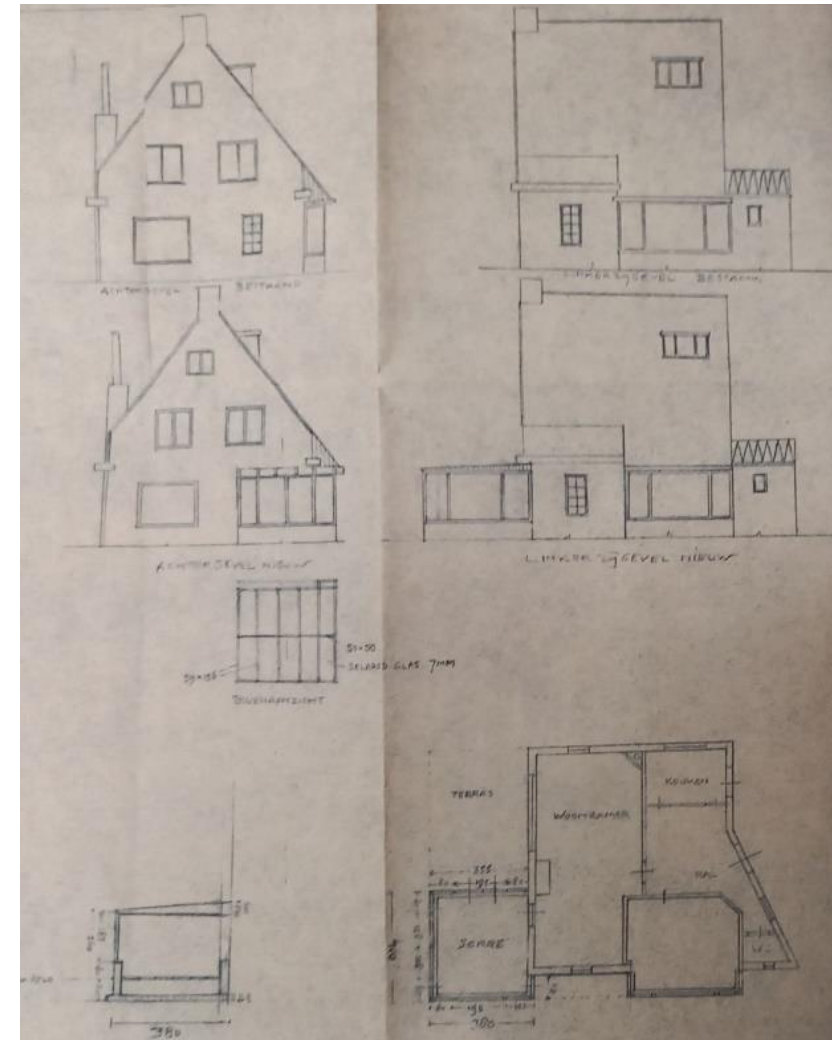
Bouwtekening Oorspronkelijke woning (type G) op nr.20

Hartenseweg 22 bouwjaar: 1928

Dit huis is het spiegelbeeld van #18. In 1936 woonde hier student Laméris en daarna, tot 1944, de familie Hart met dochter Atie. Van 1945 tot 2003 woonde de familie Wilcke hier met zonen Guus en Willie. Dr.J.Wilcke was bioloog met grote kennis van de veldbiologie. Zat in de Natuurwetenschappelijke Commissie van de Natuurbeschermingsraad en was 30 jaar redacteur van het tijdschrift De Levende Natuur, samen met Jacob Heimans en Nico Tinbergen. Rond 1958 hebben ze de woning in eigendom verworven. Hij overleed in 1990 op 83 jarige leeftijd. In 1993 heeft mevrouw Wilcke de woning aan de achterzijde als in de figuur rechts met een serre laten uitbreiden.

De tuin van de familie Wilcke was heel bijzonder: met diverse grondsoorten en bijbehorende flora. Daslook uit het "krijt" gedeelte heeft zich ruim verspreid en is tegenover hun huis nog in de berm van de Hartenseweg te vinden. De huidige bewoners, Harry en Dineke Bent, hebben het pand in 2004 verworven. Zij hebben 2 dochters en een aantal kleinkinderen. Harry is directeur bij de Christelijke Hogeschool Ede en Dineke speltherapeut en hoofddocent van de master Speltherapie aan de CHE. Harry klust graag en

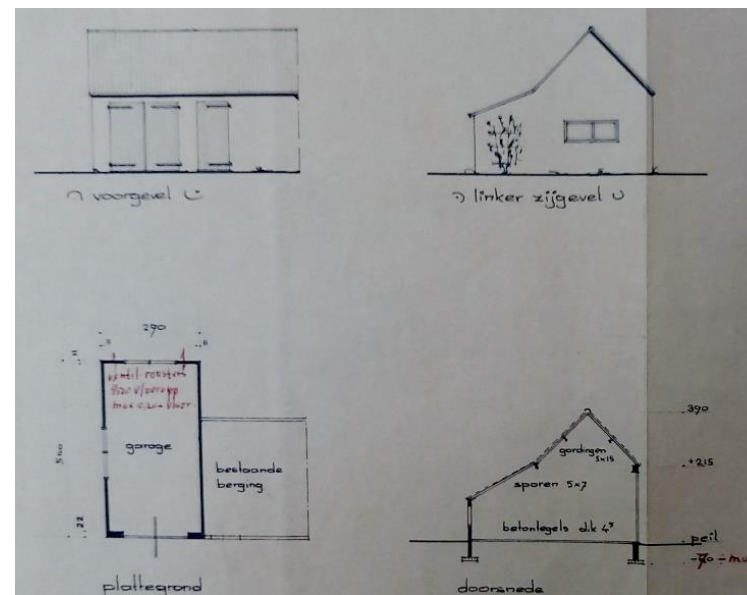

heeft onder meer een houtschuur naast zijn huis gebouwd. Aan de achterzijde van de woning heeft hij een aanbouw over de breedte van de woning gebouwd met daarin een keuken. Die bevond zich in 2004 nog aan de voorzijde van de woning. Verder heeft hij vier dakkapellen gebouwd aan de vier zijden van de woning, die zorgen voor licht in de voorheen heel donkere slaapkamers.

Al voor de oorlog woonden hier volgens Elsie Bernard en Elsine Gommers met hun zoon Louis, die ze zich nog herinnert als goochelaar, maar in 1930 woonde hier volgens de gemeentegids J.A. Langrand en in 1937 niemand. Ook in deze woning hebben in die jaren diverse studenten gewoond: twee in 1930, één in 1940 en opnieuw twee in 1941.

In 1997 zijn Jan en Karin Burger hier komen wonen met hun 3 zonen. Ze hadden het gekocht van de heer Griethuysen die wegens faillissement moest verkopen en op zijn motorjacht in Elburg is gaan wonen. Zij wisten te vertellen dat er eerder 2 gezinnen tegelijk hadden gewoond. Ze noemden Jan van de Brink, van de wasmachines aan de Grintweg, en Iet Schoorl (keramiste) en dat Jan Weernekens (van onderdelencentraal Wageningen) er geboren is. Iet Schoorl was de dochter van Ir. P. Schoorl, maar volgens de Studenten Almanak heeft die tussen 1932 en 1936 als buitengewoon lid van Ceres steeds op nummer 26 gewoond. In 1937 was hij met zijn familie naar Soetendaal in Bennekom verhuisd. Dat Jan Weernekens hier geboren is kon door hemzelf bevestigd worden. Aan zijn vader is in 1968 een bouwvergunning verleend voor de bouw van een garage, tegen de daar aanwezige berging uit 1946, zoals in de figuur hiernaast.

Hij wist verder te vertellen dat vanaf circa 1953 zijn ouders Gerrit Jan Weernekens & Berendina van Dorland een gedeelte van de woning hadden gehuurd, samen met o.a. Fam. Vroegop, Beukering en Guus en Marijke vd Weerd (garagebedrijf Peugeot Wageningen). "Mijn ouders hebben toen in 1958 het hele huis gekocht van een mw. Ruijsch. Mijn moeder heeft hier gewoond totdat het verkocht werd aan de familie Griethuysen. Jan van den Brink heeft hier niet gewoond maar was de schoonzoon van mijn moeder (getrouwd met mijn oudste zus Rita)." En in zijn beleving woonde de familie Schoorl op het hoekje van Hartenseweg / Hollandseweg dus niet op nr. 26. Maar dat blijkt volgens een bewonerslijst uit 1979 een andere familie (Schoorel) te zijn geweest.

Toen de Burgers hier in 1997 kwamen wonen hebben ze architect Hajo van Weringh opdracht gegeven voor een zijdelingse en achterwaartse uitbouw. Het eerste ontwerp met daarbij een garage werd afgekeurd omdat daarmee de zijdelingse bebouwingsgrens in het bestemmingsplan met 2,50 meter zou worden overschreden.

Het aangepaste ontwerp (zie bovenstaande schetsen) leverde geen garage maar wel een nieuwe bijkeuken en woonkeuken op. De nieuwe plattegrond laat zien dat het huis verder zoveel mogelijk in oorspronkelijke stijl is vernieuwd, inclusief de schuifdeuren tussen voor- en achterkamer.

In 2021 verhuisden de Burgers naar een nieuw pand aan de Hollandseweg en kwamen Michiel de Graaf en Hanna Eppink hier wonen. Hun oudste, Steven, was een maand na de verhuizing geboren en in 2024 kregen ze hun tweede zoon, Jesse. Tussen voor- en zijkamer troffen ze nog de oorspronkelijke boog aan (foto hiernaast), die ook in nr. 14 nog terug te vinden is. Ook waren hier nog de schuifdeuren tussen voor- en achterkamer. Bij hun verbouwing, die gericht was op modernisering en isolatie, hebben ze die boog (foto rechts) verwijderd maar de schuifdeuren intact gelaten. Dit was een lastige afweging tussen behoud van authenticiteit en praktische aspecten. Ook is later de tuin aangepast door de oprit in te korten en zo de tuin kind-vriendelijker te maken.

Doorkijkje naar zijkamer vóór en na verbouwing in 2021

Volgens de gemeentegids van 1930 en 1937 woonde er in beide jaren niemand in deze woning, maar in 1933, 1935, 1936, 1939 en 1940 hebben diverse studenten in de Studentenalmanak dit adres opgegeven, waaronder P. Schoorl van wie ook gedacht is dat die op nummer 24 heeft gewoond. Elsie herinnert zich hier in de beginjaren de familie Adema met dochter Ada en zoon Leus.

Aan dit huis is sinds de bouw nauwelijks iets verbouwd of toegevoegd. Het heeft dan ook geen deur vanuit de keuken naar het terras, maar alleen vanaf de achterkamer. In de jaren 40 werd het pand overgenomen door de dochter van de juwelier in Bennekom, die er echter bijna meteen weer uit moest toen onze straat in 1944 werd geëvacueerd door de Duitsers. Zij heeft na de oorlog de schuifdeuren verwijderd, evenals de deur van de nis naar de gang. Uit de bouwvergunning voor een garage ter vervanging van een schuurtje in 1960 blijkt dat daar in dat jaar ene J. Holman woonde, die kort daarvoor de woning had gekocht. Dat was trouwens ook de enige verbouwing van deze woning die in het gemeentelijk bouwdoossier terug te vinden is. Wel was er enige correspondentie tussen 1979 en 1981 over aansluiting van deze woning op het

riool. Deze was gericht aan de heer A.J. van Dijk. Zowel van deze Holman en als van die van Dijk is verder niets bekend.

In 1985 kwamen op dit adres Piet en Anja Korsten wonen, met hun grote kinderen Ivar en Agnita. Piet en Anja hebben verder geen wijzigingen aangebracht. Zelfs de oorspronkelijke roeden van de ramen aan de voorzijde zijn zowel in deze woning als in nr.24 ernaast gehandhaafd. Op zich is dat verrassend, want Piet heeft een lange carrière in de bouw achter de rug: hij was helemaal opgeklommen tot projectontwikkelaar van grote gebouwen bij een ingenieursbureau. Anja is al die jaren breed inzetbaar geweest in het onderwijs. Sinds 2025 woont Piet in Oranje Nassau's Oord.

In 4 van de 6 woningen van het (hoge) type K zijn de schuifdeuren tussen voor- en achterkamer verwijderd, ook hier op nr.2,. Hiernaast een foto van de burens op nr.24 waar ze nog wel behouden zijn. Verder alleen in nr.32.

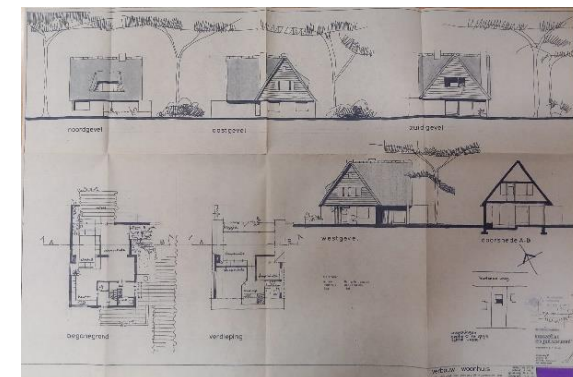
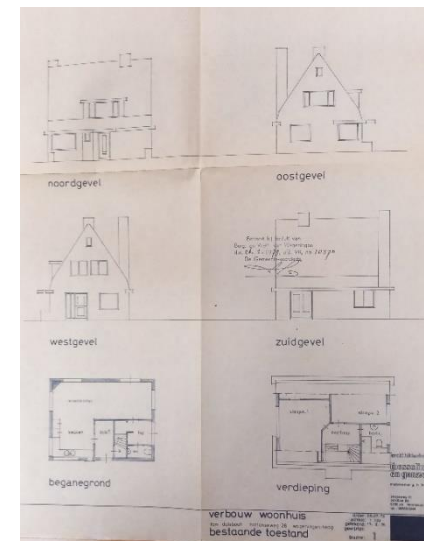
Elsie herkent dit niet als een door haar vader ontworpen pand. Begrijpelijk, want vergelijking met de tweede foto laat zien dat dit huis naderhand wel heel grondig is verbouwd.

Net als in andere woningen van dit rijtje woonde hier volgens de gemeentegids van 1930 en 1937 niemand, maar volgens de Studenten Almanak hebben hier in 1931, 1932, 1933 en 1938 wel meerdere studenten gewoond. Daarna eerst de familie van Stuyvenberg met hun kinderen Marijke, Henk en Aard. Vervolgens kocht rond 1958 de familie Niemandsverdriet de woning. Later woonde de familie Dalebout er, die in 1993 naar het Heidepark verhuisde. Toen kwamen Wim en Eva Hoebert er wonen met hun dochters Willemijn, Vibeke en Joëlle. In 2016 zijn vader en moeder Hoebert naar de Heimanslaan verhuisd en hebben Vibeke en haar man Jeroen het huis overgenomen.

In 1979 is het door de familie Dalebout zo grondig verbouwd en gerenoveerd (zie tekeningen hiernaast) dat de oorspronkelijke woning er nauwelijks in terug te vinden valt.

In 1983 is er een garage aan toegevoegd en in 1987 een carport. In 2007 werd de woning van een nieuw dak met isolatie voorzien.

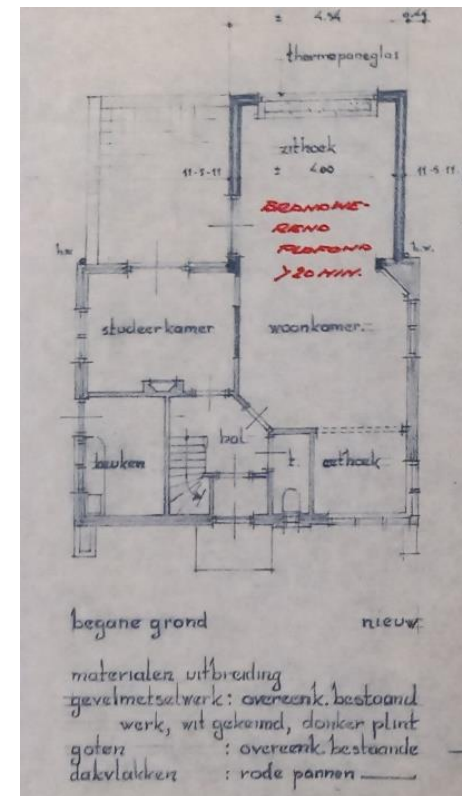
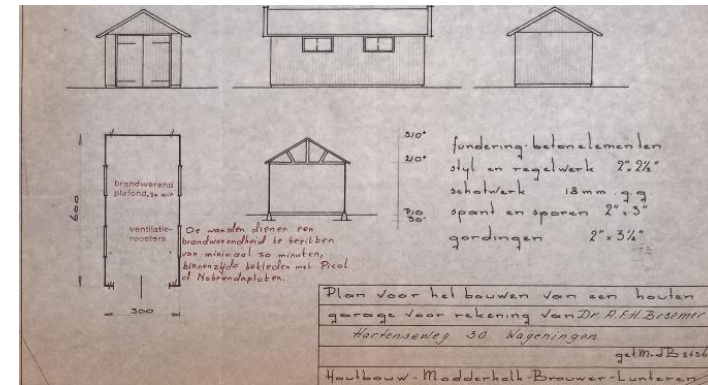

Ook hier hebben tussen 1930 en 1938 diverse studenten gewoond, terwijl er in het gemeentelijk adressenboekje van 1930 en 1937 geen officiële bewoner was.

Als je ziet hoe het huis veranderd is begrijp je dat Elsie dit niet herkende als een door haar vader ontworpen pand. Hier woonde eerst de kunstschilder (houtsnijder/ tekenaar) Johan Haak (1890-1977) met zijn vrouw Saar. Vanaf de jaren '50 was het de woning van Prof. Dr. A.F.H. Besemer, een bekend deskundige op het gebied van residuen van bestrijdingsmiddelen, groot natuurliefhebber en enthousiast excursieleider. In 1984 gaf hij zijn afscheidscollege bij de Landbouwhogeschool na ruim 40 jaar bemoeienis met fytofarmacie.

In 1969 heeft de heer Besemer in zijn achtertuin een houten garage mogen bouwen (zie schets rechtsboven), wat tot onbegrip leidde bij de heer Looor op nr. 12. Aan hem was in 1965 een vergunning hiervoor geweigerd omdat toen zo'n garage van steen moest zijn. De voorschriften waren tussentijds gewijzigd.

In 1974 heeft hij de woning aan de achterzijde uitgebreid door de woonkamer volgens de schets links van (zijn broer of neef?) architect ing. J.W.C. Besemer te verlengen met een zithoek.

SCHAAL : 1:100	ARCHITECT: ING. J.W.C. BESEMER SCHIEDAMSEDIJK 218 ROTTERDAM 090-126658	WERK NR: 116
DATE: DEC 1973 GENE: FEB 1974	UITBREIDING WOONHUIS HARTENSEWEG 30 WAGENINGEN EIGENAAR DR. A.F.H. BESEMER	BLAD NR: 001
ERT: B		FORM: G. G. G.

De huidige bewoners, Arnaud Duine en Kristel de Bont, hebben het pand in 2007 van Besemer gekocht en in 2011 ingrijpend verbouwd door de kap te draaien waarbij de bovenverdieping even helemaal weg was (foto rechts onder). En door aan de achterzijde de uitbouw over de hele lengte en naar de verdieping uit te breiden.

Bij aankoop zag de woning van buiten er uit als op de foto links boven, wat een contrast met de foto van 2026! Op de verkoopfoto van 2007 (dus vóór de verbouwing, rechts boven) is in het interieur de bij de ontwerpen van architect van der Waal vaak terugkerende boog nog te zien tussen huiskamer en zijkamer. Deze is bij de verbouwing van 2011 verdwenen.

Eind december zijn Arnaud en Kristel uit elkaar gegaan. Sindsdien woont Kristel hier alleen. De kinderen Kim en Sam wonen 50% bij papa.

Hartenseweg 32 bouwjaar 1930

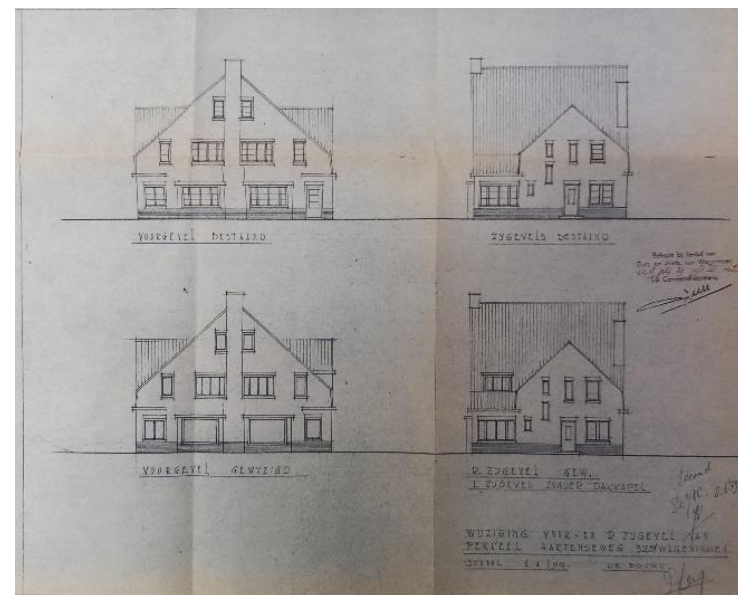

In het gemeenteboekje van 1930 wordt L.S. Schadd als bewoner genoemd en in 1937 J. Breedveldt. Alleen in 1934 heeft hier ook een student gewoond. In 1937 was deze Schadd verhuisd naar nummer 20.

Vanaf 1940 woonde hier de familie van Hiele. Maar in de oorlog werden er Duitse officieren in zowel dit huis als in nummer 34 ingekwartierd. Dit verklaart de sporen van een tussendeur die de voorkamers van beide woningen met elkaar verbond. Ook waren er verhalen over een granaat in de zijgevel. Ir.T. van Hiele was Rijkstuinbouwconsulent voor koelaangelegenheden. Begin jaren '50 kon hij de woning kopen en in 1958 kreeg hij vergunning voor de bouw van een garage nadat een eerdere aanvraag (in 1955) was afgewezen wegens te korte afstand tot de bestaande bebouwing en een plat dak. Voor het aangepaste plan met pannendak en op iets grotere afstand kreeg hij de uitdrukkelijke voorwaarde mee dat "het gebouwtje op geen enkele wijze wordt verbonden met het hoofdgebouw". In 1959 ving hij in eerste instantie nogmaals bot toen hij vergunning aanvraag voor een nieuwe raamindeling: groter en zonder roeden:

"Het wijzigen van de raamindelingen, zoals voorgesteld, is slechts dan aanvaardbaar te achten, wanneer dit ook bij het linker huis wordt doorgevoerd. Zo niet, dan ontstaat een uitermate onaantrekkelijk gevelbeeld, dat krachtens de welstandsbepaling moeilijk kan worden aanvaard."

Dus stapte hij naar buurman Adema en diende met hem een gezamenlijke aanvraag in. Die werd zondermeer gehonoreerd.

Uiteindelijk ontwerp voor verwijdering roeden bij zowel nummer 32 als 34.

Bij de burens (36-38) hebben ze met deze ervaring in hun achterhoofd een paar jaar laten meteen samen zo'n nieuwe raamindeling aangevraagd. In 1970 was de gemeente kennelijk minder strikt, want toen kreeg de bewoner van nummer 16 voor hetzelfde meteen toestemming terwijl zijn buurman op nummer 14 pas 5 jaar later tot die nieuwe raamindeling overging (zie tekening aldaar).

Ir. van Hiele werd directeur van het IBVT (Instituut voor Bewaring en Verwerking van Tuinbouwproducten), vanaf 1966 Sprenger Instituut genaamd. In het begin had hij hier kantoor aan huis. Dat verklaart de extra voorkeur die alleen in dit huis te vinden is. Het waren liefhebbers van dahlia's. Bij de verkoop in 1987 werd dan ook afgesproken met de nieuwe bewoners, dat de

dahlia's in de herfst na de overdracht netjes samen gerooid en verdeeld zouden worden.

Toen in 1987 Laurens en Nelly Beerepoot-Commandeur dit huis kochten verhuisden de van Hieles naar Lunteren, maar mevrouw van Hiele kon kennelijk moeilijk afscheid van haar huis nemen. Nelly herinnert zich nog goed hoe vaak ze daarna nog op bezoek kwam. Meneer van Hiele heeft over dit huis enkele interessante documenten doorgegeven aan de volgende bewoners, waaronder een kaartje met alle leidingen, stapelputten en septic tank voor het afvalwater en een afschrift van een deel van "Bepalingen en Erfdienstbaarheden" uit 1927, behorende bij het hele project voor deze 18 woningen. Hieruit hebben we in de inleiding uitgebreid kunnen citeren. Een apart verhaal is de dakkapel op de eerste verdieping. Net als bij de andere panden van dit type hoort die niet bij het oorspronkelijk ontwerp. Laurens en Nelly constateerden dat die lekte en er aardig de rot in zat. Ze hebben de dakkapel dan ook in 2019 compleet (in kunststof) laten vernieuwen. Alleen nummer 14 heeft net zo'n dakkapel waar al meerdere keren aan gesleuteld is.

Toen Laurens en Nelly er in 1987 introkken hebben ze de oliekachel voor de CV door gas laten vervangen en de olietank uit de voortuin met leiding langs het huis verwijderd. Net als op nr.24 is hier nog steeds een kamer-en-suite. Maar er zijn verder wel wat wijzigingen aangebracht. De muur van de hal naar de keuken is gedicht, hier was een schuifdeur. De muur met het doorgeefloket tussen keuken en achterkamer is er helemaal uit. Het raam in de achtergevel bij de keuken is gedicht en links daarvan hebben we een deur naar buiten laten maken. Het rookkanaal tegen de achtermuur in de achterkamer, grenzend aan de keuken, is verwijderd.

Tussen de achterkamer en de keuken is eenzelfde boog gekomen als tussen de voorkamer en de voor-zijkamer. We hebben beide bogen met rode steentjes laten metselen. Hiervoor had de aannemer een speciale mal gemaakt, hij vond dit een hele leuke opdracht, herinner ik me nog. Voor de rode steentjes hebben we dezelfde gezocht als die al gebruikt waren voor de boog boven de vaste trap naar zolder.

In deze woning is de karakteristieke boog tussen voor- en zijkamer geaccentueerd in plaats van verwijderd. Bovendien is er tussen achterkamer en keuken eenzelfde boog aangebracht.

Laurens Beerepoot vormt samen met Derk HilleRisLambers, Henk Abma, Ernst Jan Bakker en Toon Loonen een zeer actieve en succesvolle werkgroep ter bestrijding van de Japanse Duizendknoop in Wageningen-Hoog. De naam HilleRisLambers kwamen we ook bij #14 tegen als student-op-kamer en mede-aanlegger van het 'Muizenpaadje'. Bij navraag blijkt dat de oom van Derk te zijn geweest.

Hartenseweg 34 bouwjaar 1930

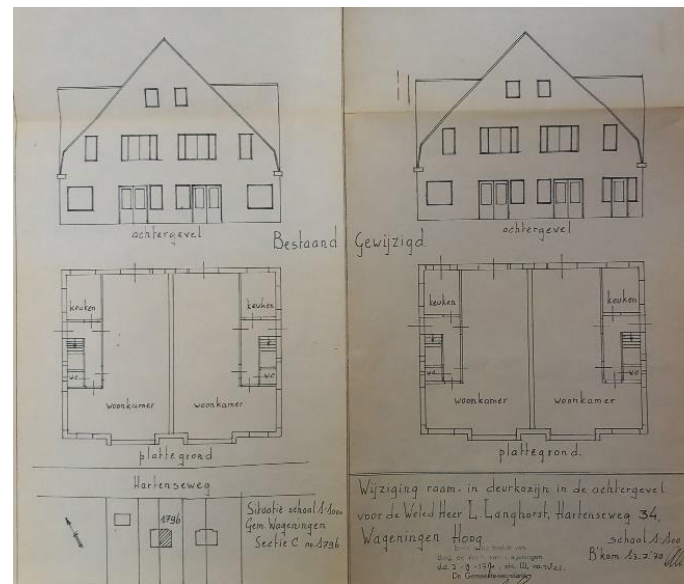

Over de eerste bewoners van dit huis is weinig bekend. In het gemeentelijke adressenboekje van 1930 stond de woning nog als onbewoond vermeld. De eerste aanwijzing voor bewoning dateert uit 1937, toen J. Adema op dit adres stond ingeschreven. Volgens overlevering woonde hier de familie Adema, met zoon Leus en dochter Ada. In 1941 vermeldt de Studenten Almanak een student op dit adres. Het bouwdoossier noemt slechts één kleine wijziging: in 1970 liet L. Langhorst een raam in de achtergevel vervangen door een deur.

Veel Wageningers zullen het huis vooral associëren met de familie De Keijzer, die hier vanaf het begin van de jaren zeventig woonde. Kees de Keijzer was van 1972 tot ongeveer 1990 rector van het Wagenings Lyceum. Het waren roerige jaren: het vernieuwende projectonderwijs leidde tot stevige discussies binnen het docentencorps. De Keijzer stond bekend als een betrokken bestuurder met oog voor de mens achter de leerling. Zijn geveugelde uitspraak was: *'Ik handel naar bevind van zaken.'*

Samen met zijn vrouw Erna vormde hij een gastvrij en sociaal gezin. Erna had bij haar trouwen in 1958 moeten stoppen met werken en zette zich in voor de UVV (Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers) met zorg voor zieken en bejaarden.

Ze was in de buurt een vertrouwd gezicht. Zij overleed in 2000.

Hun zoons Jaap, Maarten en Bartjan groeiden hier op. Jaap zat bij Erik Langhorst, zoon van de vorige eigenaar, in de klas op het Wagenings Lyceum. Hij had de zolderkamer op de foto en bewaart daar goede herinneringen aan, oa dat “we losse kastanjes gepoot hebben aan de Hartenseweg, die inmiddels tot flinke kastanjabomen zijn gegroeid. In de voortuin stond een hele mooie grote en bijzondere spar, jammer dat die nu weg is. Het was een heerlijk huis om in op te groeien, dicht bij het bos”.

In zijn laatste levensjaren had Kees een zwakke gezondheid. Hij stopte vervroegd met werken en raakte uiteindelijk aan huis gebonden. Zijn bed stond in de zijkamer op de begane grond, zichtbaar voor bezoekers en voorbijgangers. Zo bleef hij, ondanks zijn ziekte, verbonden met het dagelijkse leven rond het huis.

Na het overlijden van Kees de Keijzer in 2002 kreeg de woning nieuwe bewoners: Ab Veldhuizen en Barbara van Dam. In 2009 betrokken Joost

Masseur en Sanne Markx het huis. Joost was een neef van de bekende Bennekomse banketbakkersfamilie Mekking.

Joost en Sanne moderniseerden de woning grondig. Aan de achterzijde kwam een uitbouw en aan de voorzijde een nieuw portaal. Ook het interieur werd volledig vernieuwd en de zolderverdieping werd tot aan de nok verbouwd.

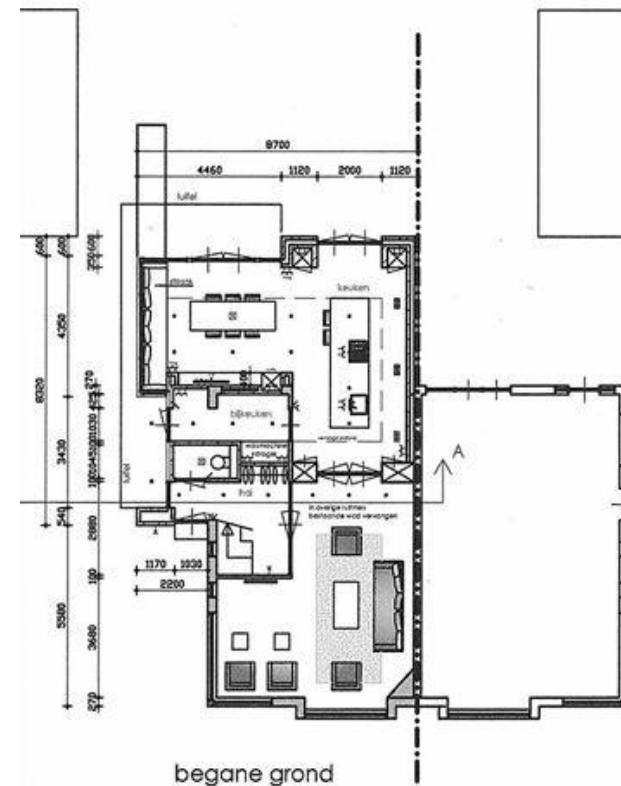
*Zolderkamer inclusief
voormalige 'loze ruimte'
onder de nok*

Joost en Sanne kregen twee dochters, Marit en Lauren. In 2020 werd Joost ziek en overleed hij na een kort ziekbed. Sanne bleef daarna met de meisjes in het huis wonen, zodat zij na dit ingrijpende verlies in hun vertrouwde omgeving konden opgroeien. Ook nu wonen Sanne en haar dochters nog met veel plezier aan de Hartenseweg 34.

Boven: zij- en achterzijde uitbouw 2009

Onder: plattegrond bgg uitbouw 2009

Hartenseweg 36 bouwjaar 1932

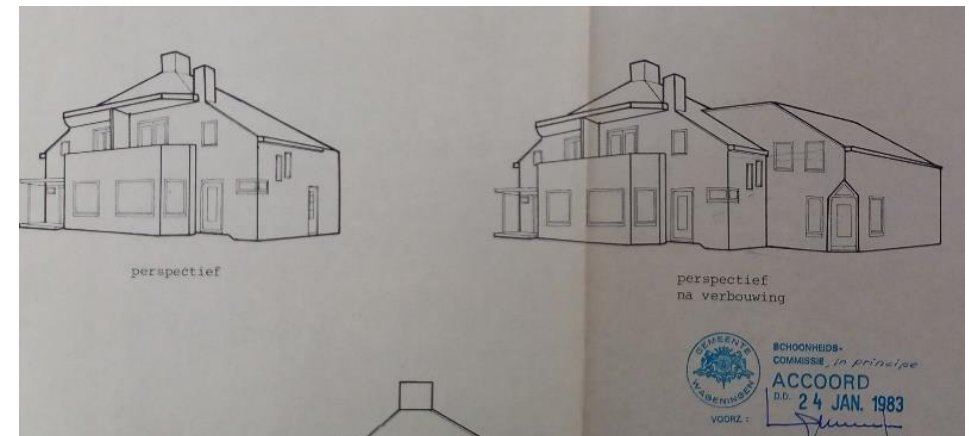

In zowel 1930 als 1937 was hier geen bewoner geregistreerd en er hebben voor de oorlog ook geen studenten gewoond. Elsie herinnert zich hier uit de beginjaren Juf van den Andel die er studenten op kamers had. Rond 1958 kon ze de woning kopen en in 1967 vroeg zij samen met de buurman vergunning aan om de roeden in de ramen aan de voorzijde te verwijderen. Zo'n aanvraag werd in die tijd serieus bekeken, maar het mocht, want er waren "noch bij de architect van de Gelderse Welstandscommissie noch bij de directeur gemeentewerken bezwaren ontmoet". Ze hadden kennelijk geleerd van hun burens op nummers 32 en 34 om de aanvraag samen in te dienen.

Later woonde hier een familie Oosting. Die werd opgevolgd door de bekende maar helaas in 1997 jong gestorven landschapsarchitect Alle Hosper met zijn vrouw en twee kinderen.

In 1975 vertrokken zij naar Blokzijl en konden Willem en Dieuwier Vos-Vis met hun kinderen het huis van hem overnemen. Het was vooral de tuin waardoor ze waren gecharmeerd, want het huis zelf was slecht gebouwd. Zowel de voortuin als de achtertuin waren door Alle met grote zorgvuldigheid aangelegd, waarbij hij de principes die hij bij de studie had geleerd naar beste

kunnen toepaste. Maar vooral de keuken stond er slecht bij, met een krakkemikkige, halfsteens achtermuur en een nieuw keukenblad dat klaar stond om geïnstalleerd te worden. De muur met de burens was uitermate gehorig. Als het stil was konden ze de klok aan de andere kant horen tikken. Aan de heer en mevrouw van der Plasse hadden ze uiterst verdraagzame, oudere burens die konden genieten van de levendigheid van dit gezin met jonge kinderen. Zelfs de herrie van het klussen aan dit huis namen ze zonder mopperen op de koop toe. Pas toen Willem een keer om 2 uur 's-nachts nog aan het boren, timmeren en zagen was hebben ze de volgende ochtend vriendelijk gevraagd of hij dat niet meer zou doen.

Toen in 1983 hun derde kind op komst was besloten ze om de woning flink naar achteren en opzij uit te bouwen, overeenkomstig bovenstaande schetsen. Willem tekende hiertoe het ontwerp dat door bouwbedrijf van Swaaij werd uitgewerkt voor de bouwvergunning. Dit leverde een totaal van 4 kamers op de 1e verdieping op, één voor elk kind plus een studeerkamer. Ook hebben ze de vliering ontsloten, die tot dan, net als in de andere dubbele woonhuizen in dit rijtje, al die jaren loze ruimte was geweest. Maar nu dus zeer geschikt als berging. Het ontwerp van de uitbouw vond enkele jaren later navolging bij twee van de andere drie woningen van hetzelfde type, in 1991 bij nummer 38 en in 1999 bij nummer 10.

Omdat ze moeite hadden met de uitbouw naar achteren bij hun burens op nummer 38 en Willem ook wel aan een nieuwe uitdaging toe was, verkochten

ze het huis in 1991 aan de familie Noordwijk en zijn ze naar het oude ziekenhuis aan de Molenstraat verhuisd. Maar in 2017 kwamen ze weer terug naar de Hartenseweg, ditmaal op nummer 42, met het hervinden van rust als belangrijkste motief. Sinds 1997 zijn Juul Dechering en Inge Meekes de eigenaren en zijn hun zoons Jaap, Luuk en Nout er geboren. Omdat het huis twee verschillende eigenaren heeft gehad tussen 1991 en 1998 was er achterstallig onderhoud. De elektra en een groot deel van de waterleidingen zijn vervangen. Het plafond van de beneden verdieping en de hele achtergevel, zowel binnen als buiten, zijn vernieuwd. De keuken is verplaatst naar de uitbouw en tenslotte is er een vaste trap naar de zolder gekomen.

De tuin was inmiddels aardig verwilderd. Die is langzaam aangepakt, waarbij het originele plan van Alle Hosper een beetje uit het oog is verloren. Maar de karakteristieke kuil in het grasveld is er nog steeds en een foto daarvan is ook opgenomen in het boek dat in 2003 is uitgegeven in zijn nagedachtenis.

De tuin met kuil in gazon, volgens Alle's ontwerp. De samenstellers van het boek "Alle Hosper: Landschapsarchitect 1943-1997" (red. van Dooren & van Leeuwen, 2003) kwamen in 2001 speciaal terug om hiervoor deze foto te nemen.

Als laatste grote project is in coronatijd het terras uitgegraven - het leek toen een romeins badhuis - en een meter opgeschoven zodat er nu meer ruimte is.

ODE AAN DE IN MEI 2000 OPGEHEVEN BUSLIJN VAN EDE NAAR ARNHEM VIA WAGENINGEN-HOOG

Een van de vorige bewoners van nr. 34, een zoon van Kees en Erna de Keijzer, bleek in zijn kelder nog een haltebordje te hebben liggen van de bus waar de ouderen onder ons dankbare herinneringen aan hebben.

De bushalte tegenover huisnummer 6 was indertijd een factor die meespeelde bij het besluit om hier te gaan wonen en is veelvuldig gebruikt om van en naar station, school of werk te reizen.

Kennelijk niet vaak genoeg, want provincie en gemeente hebben de lijn ingeruild voor meer snelbussen over de Mansholtlaan.

Hartenseweg 38 bouwjaar 1932

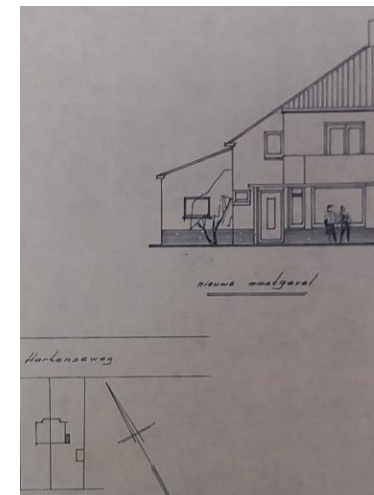

In 1930 stond hier H.J.A. de Haer ingeschreven. En tussen 1933 en 1941 was hier ook bijna ieder jaar een student op kamers. Elsie had hier een maatje Hage Haarsma. Die familie kwam uit Friesland. Later (tussen jaren 50-80) kwam hier de familie van der Plasse uit Zeeland, die rond 1958 de woning konden kopen. In 1958 en 1965 hebben ze het schuurtje op de erfscheiding (één van de serie uit 1946 toen de woningen op nummers 10-38 nog huurwoningen waren) uitgebreid met een garage. In 1978 is op verzoek van de heer van der Plasse de woning zelf ook enigszins zijdelings uitgebreid (zie tekening rechts onder).

Tussen 1987 en 1991 woonden Ad en Friederike Ooms hier met hun 4 kinderen. Volgens Ad was het hele pand als laatste in het rijtje slecht gebouwd en was de aannemer daarna failliet gegaan. De tussenmuur met nummer 36 was volgens hem maar één steen dik. Ad was orthopeed in het ZGV. In 1990 verhuisden zij naar de Vossenlaan waar hun 5e kind is geboren. In dat jaar kwamen Willem en Anke Vrins hier wonen die meteen het jaar daarop een forse uitbouw tot stand hebben gebracht. Deze vertoont sterke gelijkenis met

de eerdere verbouwing van nummer 36, waarmee een aardige symmetrie van het hele pand is hersteld (zie schetsen hierboven).

Kleine zijdelingse uitbouw in 1978

Hoofdstuk 5 Een blik in de toekomst met hulp van 'AI'

Met de resultaten van dit onderzoek van de 100 jarige geschiedenis van deze 18 woningen hebben we door het AI programma Enterprise Gemini aan de hand van een paar simpele vragen een toekomstbeeld laten schetsen voor deze buurt. Dat ziet er als volgt uit. Neem het voor wat het waard is.

De verhalen uit het verleden bieden een solide basis om te voorspellen hoe deze karakteristieke buurt zich zal blijven ontwikkelen. De toekomstvisie rust op drie pijlers die diep in de geschiedenis van de wijk geworteld zijn:

Duurzame Aanpassing, Sociale Verbondenheid en het **Behoud van Karakter**. De toekomst van de woningen aan de Hartenseweg is er een van respectvolle vernieuwing. Met een diep geworteld besef van gemeenschap en een gedeelde waardering voor de unieke architectuur en omgeving, zullen de bewoners de erfenis van Aad van der Waal de volgende eeuw in dragen, klaar voor nieuwe verhalen en generaties.

Over 100 jaar—rond het jaar **2126**—zullen de woningen aan de Hartenseweg in Wageningen de ultieme samensmelting zijn van historisch erfgoed en futuristische, klimaatadaptieve technologie. De unieke architectuur van Aad van der Waal zal niet verloren zijn gegaan, maar is getransformeerd tot een levend, zelfvoorzienend ecosysteem.

Op basis van de historische rode draden uit het document—aanpassingsvermogen, verbondenheid met de natuur en eigenzinnige architectuur—ziet de Hartenseweg er in de 22e eeuw als volgt uit:

De Architectuur: Een "Levend" Monument van Aad van der Waal

Over 100 jaar is het 'Rijtje van Aad' ruim twee eeuwen oud. De karakteristieke Amsterdamse School-elementen zijn nog altijd direct herkenbaar, maar volledig versmolten met biologische en technologische innovaties:

> **Klimaatadaptieve Gevels & Daken:** De iconische, steile daken en gevels zijn uitgerust met "slimme" materialen. De rode dakpannen zijn vervangen door esthetische, zon- en licht-absorberende 'solar skins' die de originele kleur nabootsen maar tegelijkertijd de wijk van energie voorzien. Delen van de

gevels zijn bedekt met micro-algen of moswanden die CO₂ filteren en de huizen op natuurlijke wijze koelen in hete zomers.

> **Zelfherstellende Materialen:** De bakstenen en het voegwerk zijn behandeld met bacteriologische coatings. Kleine scheurtjes of slijtage door het veranderende klimaat herstellen zichzelf zodra er regenwater op valt, waardoor de historische uitstraling zonder zware chemische ingrepen behouden blijft.

> **Harmonieus Uitgebouwd:** De drang om uit te bouwen en te moderniseren (die in het boekje al vanaf de jaren '50 zichtbaar is) heeft geleid tot modulaire, verplaatsbare achteruitbouwen van lichtgewicht, bio-based materialen (zoals geperst mycelium en lokaal Wageningens hout) die eenvoudig kunnen worden aangepast aan de gezinssituatie.

De Omgeving: Het Bos Dringt Binnen (Klimaat & Water)

De Hartenseweg ligt op de grens van de Veluwezoom en het Rijndal. In 2126 is de straat volledig ingericht op extreme weersomstandigheden en maximale biodiversiteit:

> **Water als Bondgenoot:** De discussies over de septic tanks en het riool uit de jaren '80 hebben plaatsgemaakt voor een volledig circulair, lokaal watersysteem. Regenwater wordt direct opgevangen in ondergrondse buffers onder de tuinen. Elke woning heeft een geavanceerd 'helofytenfilter-moerasje' in de voortuin dat afvalwater zuivert tot drinkwaterkwaliteit.

> **De Straat als Voedselbos:** De Hartenseweg is autovrij (mobiliteit verloopt via gedeelde, fluisterstille capsules aan de rand van de wijk). Het asfalt is vervangen door een half-verharding van gras en schelpen. De diepe tuinen en de straat zelf zijn getransformeerd tot één groot, gemeenschappelijk voedselbos met notenbomen, fruitstruiken en bijenhôtels, waarin de grens tussen privé-tuin en natuur volledig is vervaagd.

De Gemeenschap: Hightech Nabuurschap

De legendarische sociale cohesie van de straat—denk aan de gezamenlijke

aanleg van het 'muizenpaadje', de buurtbarbecues en het Pompoendiner—is in 2126 sterker dan ooit:

> **De Collectieve 'Hub':** Er is een gezamenlijk digitaal en fysiek buurtcentrum (wellicht in een van de grotere panden of een gedeeld paviljoen in het bos). Hier delen bewoners niet alleen gereedschap en 3D-printers, maar regelen ze ook het beheer van hun lokale energienetwerk (microgrid).

> **Intergenerationeel Wonen:** Omdat de huizen modulair en flexibel zijn ingericht, wonen er veel verschillende generaties naast en met elkaar. Ouderen kunnen dankzij ingebouwde zorgtechnologie en de sterke sociale controle van de buurt levenslang in hun geliefde Van der Waal-woning blijven wonen, terwijl jonge Wageningse gezinnen de dynamiek erin houden.”

Vervolgens vroegen we het AI programma: hoe zou je de bewoners van de huizen aan de Hartenseweg kunnen typeren in de loop van de tijd en hoe zet deze trend zich voort? Zullen toekomstige bewoners van Wageningen-Hoog de huidige harmonie met natuur voortzetten?

Typering van de Bewoners door de Tijd Heen

Als we de geschiedenis van de Hartenseweg bestuderen, valt op dat de bewoners nooit 'gemiddelde' burgers zijn geweest. Vanaf de oplevering van de huizen van Aad van der Waal tot nu, is er een duidelijke rode draad te zien in het type mensen dat zich hier vestigt. We kunnen de bewoners door de decennia heen typeren in drie overlappende golven:

1. De Pioniers en Eigenzinnige Idealisten (ca. 1920 – 1960)

De eerste bewoners kozen bewust voor het "buitenwonen" in Wageningen-Hoog. Dit waren vaak mensen met een sterke band met de Wageningse Landbouwhogeschool, kunstenaars, of vrijdenkers.

> **Kenmerken:** Zelfredzaam, natuurminnend en een tikkeltje eigenzinnig. Ze legden zelf hun tuinen aan, hielden vaak kleinvee en moesten pionieren in een gebied dat destijds nog echt als 'buiten wonen' werd gezien (met destijds nog septic tanks en zonder stadscomfort).

2. De Geëngageerde Verbeteraars en Doeners (ca. 1970 – 2010)

In deze periode zien we een instroom van academici, milieubewuste

professionals en jonge gezinnen die de huizen grondig gingen aanpassen aan de moderne tijd.

> **Kenmerken:** Maatschappelijk geëngageerd, dol op overleg en zeer collectief ingesteld. Dit is de generatie van de gezamenlijke acties: het aanleggen van het "muizenpaadje" achterom, de felle discussies en lobby's over de aansluiting op het riool in de jaren '80, en het ontstaan van buurttradities zoals het legendarische **Pompoendiner**. Ze wilden comfort, maar met behoud van het authentieke en groene karakter.

3. De Bewuste 'Erfgoed-Hoeders' (vanaf ca. 2010 – Heden)

De huidige generatie bewoners is zich zeer bewust van de cultuurhistorische waarde van hun woning. Zij kopen niet zomaar een huis; zij kopen een stuk geschiedenis en een specifieke levensstijl.

> **Kenmerken:** Esthetisch ingesteld, hoogopgeleid, duurzaam en respectvol naar het verleden. Ze investeren fors in het energieneutraal maken van de woningen, maar doen dit met oog voor de architectuur van Aad van der Waal. De harmonie tussen binnen en buiten (de tuin) is voor hen essentieel.

Hoe zet deze trend zich voort in de toekomst?

De trend van **individualistische collectiviteit** zet zich door. Toekomstige bewoners zullen nóg onafhankelijker willen zijn van traditionele systemen (zoals het energienet of de voedselketen), maar tegelijkertijd nóg afhankelijker van elkaar op lokaal niveau.

We zullen een type bewoner zien die we de **"Eco-Modernist met Historisch Besef"** kunnen noemen: hoogtechnologisch onderlegd, werkend in de Wageningse bio-tech of circulaire sector, die de rust van de natuur gebruikt als tegenpool voor een hyper-gedigitaliseerde wereld.

De grote vraag is of toekomstige bewoners van Wageningen-Hoog de huidige, zo gekoesterde harmonie met de natuur zullen voortzetten. Het antwoord is **ja, maar de definitie van 'harmonie' zal drastisch veranderen.**

Waar harmonie vroeger betekende "de natuur met rust laten en ervan genieten" (passief), zal de toekomstige bewoner overgaan op **actieve regeneratie** (actief herstel):

> **Klimaatstress dwingt tot actie:** Wageningen-Hoog ligt op zandgrond (de Eng). Door droogte en opwarming van het klimaat zal het bos achter de

Hartenseweg veranderen. Toekomstige bewoners kunnen niet meer achteroverleunen; zij moeten actieve 'boswachters' van hun eigen omgeving worden. Denk aan het aanplanten van nieuwe, hittebestendige boomsoorten en het creëren van lokale water-retentiezones in de tuinen.

> **Wageningen-effect:** De nabijheid van de Wageningen University & Research (WUR) blijft een cruciale factor. De instroom van bewoners met diepgaande kennis over biodiversiteit, agroforestry en ecologie zorgt ervoor dat Wageningen-Hoog een proeftuin blijft voor de nieuwste ecologische inzichten.

> **Risico op 'Verstening' tegengaan:** Een potentieel risico is dat door stijgende huizenprijzen de wijk exclusiever wordt.

Rijkere nieuwkomers hebben soms de neiging om grote villa's te bouwen met strakke, onderhoudsarme (en dus minder biodiverse) tuinen. De geschiedenis van de Hartenseweg leert echter dat de sociale controle en de

"welstandscommissie-geest" van de bewoners zelf hier heel sterk tegen ageren. De sociale cohesie beschermt het groene karakter."

Bij wijze van Samenvatting kregen we van A.I. de volgende

“✦ Key Takeaway”

De bewoners van de Hartenseweg zijn altijd **eigenzinnige pioniers met een groen hart** geweest. Deze identiteit is zo diep in de muren en de grond van de straat verankerd dat zij nieuwe bewoners automatisch 'opvoedt'. De harmonie met de natuur zal in de toekomst niet alleen standhouden, maar actiever en technologisch geavanceerder worden, gedreven door de noodzaak van klimaatadaptie en de Wageningse pioniersgeest.

*Op ons verzoek wordt daar ook een **visualisatie** bijgeleverd. Al heeft kennelijk voorzien dat de oude beuken het geen 100 jaar meer zullen uithouden, maar ziet geen noodzaak tot herplant. Wel zijn de “klimaatadaptieve gevels en daken”, het “intergenerationeel wonen”, de “uitbouwen van bio-based materialen”, de “straat als voedselbos”, enz. goed te zien. “Klimaatstress dwingt tot actie”: de ingetekende woontorens zouden over 100 jaar wel eens bedoeld kunnen zijn voor klimaatvluchtelingen uit de laagste delen van west Nederland.*

